

*VERZAMELDOCUMENT
OOGST 1^e PLANFASE
OMGEVINGSVISIE*

31 oktober 2016

Wonen, werken en voorzieningen

- *Is een onderverdeling van kernen¹ zoals deze in het Streekplan staat, nog nodig in de Omgevingsvisie?*

Zo'n onderverdeling is namelijk vooral nuttig bij het bepalen van de ontwikkelruimte voor nieuwe woon- en werkfuncties. Wanneer er minder groei te verdelen is en de nadruk ligt op het afronden van bestaande plannen en het benutten van bestaand bebouwd gebied, is zo'n onderverdeling minder zinvol. Bovendien hebben gemeenten bij hun regionale aanpak van 'krimp' ruimte nodig om de gewenste spreiding en bereikbaarheid van voorzieningen te bepalen. Het onderscheid tussen regionale centra en overige dorpen is dan wellicht overbodig. Gemeenten kunnen dan zelf hun accenten leggen, waarbij ze wel uitgaan van zorgvuldig ruimtegebruik en rekening houden met de regionale afspraken.

Reacties:

De huidige onderverdeling van kernen is een goede keuze en zorgt voor duidelijkheid voor ondernemers en (toekomstige) inwoners. Concentratie voorkomt te veel versnippering, draagt bij aan duurzaam ruimtegebruik en behoud open landschap, en kan aanwezige functies versterken (gemeente Harlingen).

Wat betekent het vervallen van een onderverdeling van kernen voor Dokkum als regio-stad? Wanneer regio specifieke afspraken kunnen worden gemaakt, valt een onderverdeling te heroverwegen (gemeenten Dongeradeel, Dantumadeel, Ferwerderadiel, Kollumerland; i.c. gemeenten DDFK).

Concentratie vs. spreiding is onderwerp voor Omgevingsvisie. Geef ruimte aan schone werkgelegenheid; concentreer deze in niet/ minder kwetsbare delen (dhr. M. Sterenberg). Het is nuttig om de groei van bedrijven aan te laten sluiten bij bestaande clusters van bedrijven. Streef ernaar om bedrijven die elkaar kunnen versterken en ondersteunen, te clusteren zodat ze elkaar ook versterken in hun profilering; ieder dorp een eigen bedrijfsterrein is bedrijfseconomisch niet goed (De Federatie van Ondernemers in Leeuwarden).

Kijk opnieuw naar de plekken waar economische ontwikkeling kan plaatsvinden. Marrum is bijv. in het streekplan een bedrijfsconcentratiekern en Hallum niet. De provincie moet actief zijn om lokale blokkades, zoals bij Hallum, op te lossen en aansluiten op initiatieven (VNO/NCW, MKB-Noord).

Bekijk ontwikkelingen met een nieuwe bril en laat kernen met kansen hun kansen benutten. Zo kan het nieuwe transferium bij station Veenwouden ontwikkeld worden, aansluitend op nieuwe kansen door o.a. verbeterde ontsluiting door Centrale As en ontwikkeling van It Bûtenfjild. Er hoeft niet altijd een evenredige verdeling van voorzieningen te zijn; concentreer voorzieningen in de bestendige kernen. Sluit aan op organische en fijnmazige ontwikkelingen in het gebied, en op nieuwe kansen voor levensloopbestendige dorpen als gevolg van nieuwe vormen van werken, wonen, ontmoeten en verplaatsen/ mobiliteit; help en prikkel dorpen in het benoemen van hun specifieke karakter(s), vooral bij ideeën die gemeentegrenzen overstijgen (Stichting Wetterwâlden Bûtenfjild en Vereniging van Dorpsbelangen Veenwouden ca.).

Maak en houd dorpen toekomstbestendig. Zo investeren corporaties alleen nog in steden en grotere kernen. Dit zet leefbaarheid platteland/ dorpen onder druk (dhr. W. Martens).

Maak Fryslân aantrekkelijk voor bedrijven en ZZP'ers door snel internet en goede fysieke bereikbaarheid (o.a. goede verbinding met Randstad). Hierdoor wordt Fryslân aantrekkelijk om te wonen en te recreëren, en je kunt de steden ontlasten (Dorpsbelang Nijland).

¹ In stedelijke centra, regionale centra, bedrijfsconcentratiekernen en overige kernen.

- *Daaraan gerelateerd is de vraag hoe we het meest effectief komen tot goede (bestuurlijke) afspraken over de positie van de belangrijke economische centra. Zulke afspraken kunnen ook inspelen op het idee van netwerkstad² en zorgen voor een goede relatie tussen stad en platteland. Moet de Omgevingsvisie daarvoor (toch) een bijzondere positie toekennen aan de grotere kernen?*

Reacties:

De provincie moet veel meer regie nemen over het ontwikkelen van bedrijventerreinen. Voorbeeld: voornemen van gemeente Sudwest Fryslân om bedrijfsterein De Hemmen 3 te gaan ontwikkelen. Dit gaat ten koste van mooi weidelandschap en het dorp Folsgare, terwijl veel bedrijfsterreinen met leegstand te kampen hebben (dhr. H. Nieuwenhuijsen).

Op de economie mag wat ambitieuzer worden ingezet. Voor het maken van regionale afspraken over nieuwe bedrijventerreinen is minder ruimte beschikbaar dan voorheen, terwijl bestaande afspraken net gemaakt zijn en lopen t/m 2020. Bundelen van functies rond de stedelijke centra is van belang voor bereikbaarheid, beperking ruimtegebruik, en versterking voorzieningenniveau (gemeente Harlingen). Een bijzondere positie van de vier grootste steden raakt niet de regio Noordoost; wel is het nodig om de bestaande regionale agenda's waar nodig te actualiseren en uit te bouwen (gemeenten DDFK).

Door krimp in de buitenste provincies van Nederland ontstaat een tweedeling. Door de OV verbindingen onderling te versterken komt meer eenheid tot stand en doet iedereen mee. Fryslân kan samen met de andere noordelijke provincies een kleine metropoolregio vormen, met kansen voor de industrie in Noord Nederland (dhr. W. van Gessel).

Gemeente en provincie opereren in een extreem competitieve omgeving. Om daar succesvol in te opereren moet je leren te concurreren. Het eerste moment om deze vaardigheden op te doen is in de onderlinge concurrentie tussen verschillende gemeenten. Door onderlinge afspraken en het op voorhand verdelen van de markt, wordt de concurrentiekracht verzwakt (De Federatie van Ondernemers in Leeuwarden).

- *Hoe zorgen we ervoor dat bestaande bebouwing en terreinen grootschalig worden opgeknapt en aangepast aan de eisen van deze tijd? Het gaat om het verbeteren van de kwaliteit en duurzaamheid van bestaande woningen, bedrijventerreinen, kantoorgebouwen, om herbouw, functieverandering en stedelijke herverkaveling, gezondheid van leefomgeving, maar ook om sloop en vervanging. Welke partijen zijn aan zet en met welke rol?*

Reacties:

Door meerdere mensen/ partijen is aandacht gevraagd voor leegstand en herbestemming. Wees flexibel voor nieuwe functies/ oplossingen en pas zo nodig bestemmingen aan (Stichting DBF; mevr. A. Jager; dhr. H. van der Boorn, mevr. A. van der Boorn; werkgroep omgevingsvisie FMF). De huidige ruimte voor ruimte regeling is te beknellend. Sommige agrarische bestemmingen sluiten bijv. geschikte vormen van hergebruik van boerderijen uit. Het onbedoelde effect is dan dat panden leeg blijven staan, verpauperen en gesloopt moeten worden. Meerdere gebieden kunnen best baat hebben bij nieuwe activiteiten (mevr. K. Krikke, Dorpsbelang Steggerda; Noardlike Fryske Wâlden).

Benader herbestemming meer integraal, ook als provincie, en zorg ervoor dat ander provinciaal beleid (bijv. voor MFA's/ dorpshuizen) dit niet doorkruist. Maak een duidelijke keuze voor herbestemming in plaats van nieuwbouw en stuur daarop (Platform Fryske Monuminte-Organisaasjes; Stichting Doarp en Bedriuw Fryslân).

² In het idee van netwerkstad gaat het om de onderlinge samenhang tussen de vier grootste steden in Fryslân, waarbij elke stad z'n specifieke kwaliteiten heeft. De steden vullen elkaar aan en vormen zo een stedelijk netwerk.

Realiseer niet teveel nieuwe woningen, bedrijventerreinen en kantoren, en doe dat vooral in bestaande steden/ kernen in plaats van ten koste van het landschap. Er is al genoeg bouwruimte. Knap eerst oude bedrijventerreinen en (agrarische) bebouwing op voordat je nieuwe dure terreinen en bebouwing realiseert; dit bespaart ook landbouwgrond (dhr. H. Wesseling; dhr. H. Kallenkoot, PB Oldeholtspade; Noardlike Fryske Wâlden; werkgroep omgevingsvisie FMF).

In het noorden is geen reëel verdienmodel voor stedelijke herverkeveling. Meerdere partijen moeten hun verlies nemen. Rol provincie: geld bijleggen wanneer lokale partijen hun verantwoordelijkheid hierin nemen. Bijv. via een strategisch vastgoedfonds/ stimuleringsregeling detailhandel. De drie noordelijke provincies moeten samen optrekken bij lobby Bruisende binnensteden voor een landelijk strategisch vastgoedfonds. Bij kantooraanbod is vooral aandacht nodig voor het grote aanbod in Leeuwarden; voeg geen kantoren meer toe langs de Haak (VNO/ NCW, MKB-Noord).

Breng ondernemers, incubatoren, vastgoed en plannen/ ideeën bij elkaar. Vooral in middelgrote kernen (Bolsward, Oosterwolde) moet dit opgepakt worden. Voor hergebruik van monumenten is meer geld nodig (Stichting DBF).

Stedelijke vernieuwingsopgave houdt nooit op en vraagt om vervolg. In een nieuwe ISV4 regeling zou ook een regeling/ geld voor alleen kwaliteit van woonomgeving moeten komen; dit kan investeringen van particulieren/ corporaties uitlokken (gemeente Harlingen). Meer aandacht is gewenst voor ontwikkelingen in het sociale domein, zoals vergrijzing, meer een- en tweepersoonshuishoudens (ook i.r.t. armoede en eenzaamheid), langer thuis wonen en nieuwe (flexibele) woonvormen i.r.t. mantelzorg, mobiliteit en (zorg)-voorzieningen, meer zelf energie opwekken, (dorps)corporaties en andere nieuwe samenwerkingsvormen, samengaan van (sport)verenigingen en behoefte aan centrale ontmoetings- en voorzieningsplekken (gemeente Harlingen).

- In de krimpgebieden zal na 2020/ 2025 het aantal huishoudens afnemen en - als we niets doen - de leegstand van woningen toenemen. *Wat betekent dat voor de nieuwe woningen die op de kortere termijn nog gebouwd moeten worden? Moet een groter aandeel hiervan dan nu (40%) in het bestaande bebouwde gebied gerealiseerd worden in plaats van op een uitbreidingslocatie? En hoe zorgen we ervoor dat de juiste woningen gebouwd worden die inspelen op meer eenpersoonshuishoudens, meer oudere mensen en behoefte aan zorg?*

Reacties:

Aandacht is gewenst voor betere afstemming van de woningvoorraad, ook voor de economie van de regio. Zo is in Groningen een Stichting Waardebehoud Onroerend Goed opgericht; dat heeft tot nu toe geleid tot aanpak van 52 panden met een grote multiplier (VNO/NCW, MKB-Noord).

Voorkomen moet worden dat beleid krimp extra stimuleert. Maatwerk moet mogelijk zijn. Vooral in de kleine dorpen zijn de gemeentelijke mogelijkheden tot bevordering van hergebruik en aanpassing bestaande gebouwen en terreinen beperkt. De status van Noordoost Fryslân als krimpregio schept verplichtingen: aanvullende afspraken met de provincie zijn nodig; zie in dit verband de reactie van Noordoost Fryslân op de provinciale Beleidsbrief Krimp en Leefbaarheid (gemeenten DDFK).

Voor levensbestendig wonen in een dorp is doorstroming nodig; stimuleer mobiliteit. Woningcorporaties moeten bijv. leegstand van 5% accepteren voor doorstroming, en minder huurwoningen verkopen (Vereniging van Dorpsbelangen Veenwouden ca.).

Gewezen is op het realiseren van meer sociale huurwoningen, betaalbare seniorenwoningen en levensloopbestendige woningen in dorpen (mevr. M. Vedder; Dorpsbelang Nijland; dhr. H. Kallenkoot, Plaatselijk Belang Oldeholtpade; Dorpsbelangen Woudsend e.o.; Dorpsbelang Steggerda; werkgroep omgevingsvisie FMF; dhr. W. Martens). Faciliteer woningbouwverenigingen in de bouw daarvan. In de Tike staan 13 van de 120 woningen te koop. Toch worden 5-7 nieuwe koopwoningen gebouwd; geen huurwoningen, waar het dorp behoefte aan heeft (dhr. H. Wesseling). Veel woningen worden in de verkoop gezet waardoor het bestand (sociale) huurwoningen kleiner wordt. Hierdoor ontstaat een trek naar Sneek en andere plaatsen. Veel huizen zijn niet betaalbaar voor starters, die daardoor wegtrekken (Dorpsbelangen Woudsend e.o.; Dorpsbelang Steggerda).

Voorkom leegstand. Woonbestemming moet niet uitgebreid worden waar vraag ontbreekt of afneemt (dhr. M. Sterenberg). Kijk creatief naar mogelijkheden om bestaande gebouwen en onverkoopbare woningen relatief goedkoop aan te passen aan woningbehoefte in een dorp. En vergroot de zeggenschap van bewoners over hun eigen woonomgeving (Vereniging van Dorpsbelangen Veenwouden ca.)

Leefbaarheid platteland: Krimp niet problematiseren maar positief oppakken. Vermijd de term 'krimp'; levert negatieve associaties op. Clusteren en combineren van voorzieningen biedt kansen om voorzieningenniveau op peil te houden. De behoefte om elkaar fysiek te ontmoeten zal naar verwachting toenemen. Voorzieningen voor ouderen, ontmoetingsruimten en goed OV zijn daarom belangrijk voor leefbaarheid platteland. Het afstemmen van zorg op behoeften van mensen vraagt om maatwerk (Stichting Wetterwâlden Bûtenfjild; Vereniging van Dorpsbelangen Veenwouden ca.; dhr. H. van der Boorn, mevr. A. van der Boorn; dhr. H. Kallenkoot, Plaatselijk Belang Oldeholtpade).

Ook kwalitatief goed onderwijs in eigen dorp is van belang (Dorpsbelang Steggerda). Biedt mogelijkheden aan MKB en recreatiebedrijven op het platteland en aan akkerbouw in noordelijke schil om zich ook te ontwikkelen (Nederlandse Akkerbouwwakbond).

Verder is vooral voldoende werkgelegenheid in met name productiebedrijven belangrijk om gebieden vitaal te houden, voor jong en oud en op lbo, mbo, en hbo niveau. Dit kan ook in de grotere kernen in de buurt die goed ontsloten zijn; niet alles hoeft overal. Werkgelegenheid zorgt er ook voor dat jonge gezinnen in de regio blijven (dhr. H. Kallenkoot, Plaatselijk Belang Oldeholtpade).

Maak meer reclame voor het wonen in Fryslân. Afstand is in Nederland betrekkelijk (dhr. H. Oortwijk).

- *Aanpak winkelleegstand: wie doet wat om ervoor te zorgen dat de kernwinkelgebieden aantrekkelijker worden en aantrekkelijk blijven? Wat kan de provincie hiervoor doen? Moet de provincie zorgen voor regionale afstemming over de ontwikkeling van detailhandel, zoals dat ook voor bedrijventerreinen en kantoren gebeurt?*

Reacties:

De provincie moet een rol nemen in de afstemming van het aanbod aan voorzieningen, w.o. zeker detailhandel. Slopen, uit de markt nemen/ omvormen van m2, en verkleinen van winkelgebieden zijn nodig. Flexibel en inpasbaar waar het kan, kaders stellen als het moet (VNO/NCW, MKB-Noord; zie ook MKB bijlage Vitale noordelijke dorpen en steden). Aanpak van winkelleegstand is primair een gemeentelijke taak, waarbij de gemeentelijke mogelijkheden wel beperkt zijn. De provincie kan zorgen voor regionale afstemming wanneer gemeenten teveel winkelvloeroppervlak hebben en onderling niet uitkomen over een goede verdeling/ sanering. Het opknappen van bestaande gebouwen en terreinen zou geholpen kunnen worden door een herstructureringsfonds, ook t.b.v. winkelleegstand (gemeenten DDFK).

Binnensteden moeten aantrekkelijk blijven; investeer in en bewaak als gemeenten en provincie de diversiteit en kwaliteit van de binnenstad (voor detailhandel, horeca, cultuur, evenementen). Werk niet mee aan nieuwe uitbreidingen van winkelcentra aan de stadsrand (mevr. H. Dijkstra).

Leegstaande winkels kunnen tijdelijk opgevuld worden met kunst of reclame om ontsierende winkelpuien te voorkomen. Werk daarbij samen met winkeliersverenigingen. Ook een centrummanager kan veel betekenen voor het aantrekkelijk houden van winkelcentra. Verder zijn goede bereikbaarheid en bewegwijzering van winkelcentra van belang (mevr. M. Sleijt-Ellenbaas).

- *Zijn er beleidsonderdelen die kunnen vervallen? Zo ja welke, en waarom?*

Reacties:

Mobiliteit en bereikbaarheid

- *Gevolgen van veranderingen in voertuigen voor de inrichting van wegen, fietspaden, vaarwegen en voor het openbaar vervoer. Moeten we bijv. meer rekening houden met zelfrijdende voertuigen? En welke bruggen moeten we geschikt maken voor zware vrachtauto's?*

Reacties:

Niet de (zelfsturende) auto maar de combinatie van fiets en OV heeft de toekomst. Gepleit wordt voor snelle intercity verbindingen en lightrail i.c.m. voorzieningen voor de fiets; stedenbouw moet weer vanuit lopen, fietsen en OV bedacht worden. Fryslân moet hierbij goed aansluiten op Randstad en regio Hamburg. Samen met andere provincies kan Fryslân een kleine metropoolregio vormen, met kansen voor industrie in Noord Nederland. Een aantal steden, w.o. Leeuwarden, wordt direct aangesloten op luchthaven Eelde (dhr. W. van Gessel).

Maak een nieuwe visie op fietsen in de provincie, vergezeld van uitvoeringsprogramma en uitvoeringsbudget. Over 10-15 jaar zal elektrisch fietsgebruik gemeengoed zijn, ook onder scholieren. Ook kan Fryslân zich profileren als fietsprovincie met veel kwaliteiten. Een netwerk van fietssnelwegen (voor woon-werk en woon-school) en toeristische fietspaden, geschikt voor snelle elektrische fietsen, vergt een forse investering maar deze betaalt zich terug (dhr. B. Scheper; werkgroep omgevingsvisie FMF; gemeenten DDFK).

Rijkswaterstaat Noord Nederland wil samen met regionale partners per doelgroep maatregelen nemen op het gebied van mobiliteitsmanagement die verkeersdruk verlichten. Door in te zetten op technologische ontwikkelingen zoals zelfrijdende auto, innovatieve systemen voor reisinformatie en verkeersmanagement, maakt Rijkswaterstaat efficiënter gebruik van bestaande infrastructuur. Ze wil ook bijdragen aan kansen voor vervoersector door optimalisatie van benutting rijksnetwerken in afstemming met regionale netwerken. Provincie, Rijk, gemeenten en vervoersautoriteiten werken samen om wegen en vaarwegen als één geheel te beheren en te onderhouden en verkeer te laten stromen. Hierover kan een passage in de Omgevingsvisie worden opgenomen. Upgrade van afstandsbediening op kanalen kan bijdragen aan oplossing.

Groter en intensiever vrachtverkeer door het dorp geeft overlast en uitstoot van fijnstof in de woonomgeving. Daar moet iets aan gedaan worden (mevr. M. Smit).

- *Wat moet er gebeuren om de verkeersveiligheid te verbeteren? Bijvoorbeeld voor ouderen en fietsers?*

Reacties:

Laat Shared Space in de Omgevingsvisie een rol spelen (dhr. P. de Haan van het Kenniscentrum Shared Space, NHL Hogeschool Leeuwarden).

De drukte van motortoerisme zorgt in Gaasterland voor veel overlast. Agendapunt: toeristendruk op wegen in Gaasterland (mevr. M. Kroijenga-Schneider).

- *Zijn er nieuwe majeure projecten nodig? Prioriteiten in aanpassingen van infrastructuur, zowel qua aanleg als qua onderhoud en vervanging. Bijvoorbeeld het upgraden van vaarwegen vanwege grotere schepen.*

Reacties:

Er zijn geen nieuwe grootschalige wegenprojecten aangedragen.

Opgemerkt is dat het blijven faciliteren van autogebruik achterhaald is (snelweg tussen A32 en Sneek is bijv. niet nodig) (dhr. B. Scheper). Wel is aandacht gevraagd voor bereikbaarheid van plattelandsbedrijven via het in stand houden van een fijnmazige wegenstructuur en efficiënte kavelstructuur (Nederlandse Akkerbouwwakbond).

Relevante projecten voor de regio zijn: Oosttangent Kollum, rondweg Dokkum-West, rondje Dokkum/ Nije Bolwerk (gemeenten DDFK)

Erken het belang van vervangingsopgave op nationale en provinciale netwerken voor de komende 40-50 jaar, door kansen die vervanging en renovatie bieden aan elkaar te koppelen en aan stedelijke en andere gebiedsopgaven (Rijkswaterstaat Noord Nederland).

Een paar keer genoemd zijn de kansen voor een spoorlijn/ lightrail over de Afsluitdijk (dhr. H. Oortwijn; dhr. P. Hulshoff). Ook is gewezen op elektrische tramverbindingen tussen Sneek, Heerenveen, Drachten, met aansluiting op treinstations (Lelystad en Zwolle via Lemmer) (mevr. M. Carolus).

Vervoer over water kan meer gestimuleerd worden. Bekijk waar extra voorzieningen moeten komen om met name de aansluiting van weg- en spoorvervoer op watervervoer te verbeteren. Ook het uitbreiden van bedrijventerrein nabij vaarwater, op basis van regionale bedrijventerreinplannen, kan vervoer over water stimuleren. Buitendijks uitbreiden van de haven dient als optie te blijven bestaan (gemeente Harlingen). Kan er niet meer goederenvervoer over de vaarweg Lemmer-Delfzijl? (Rijkswaterstaat Noord Nederland). Verruiming (breder en dieper) van de Tjerk Hiddesluizen is in dit verband noodzakelijk. Hierbij kan een goede fiets- en wandelroute (of wellicht een geheel nieuwe vorm van vervoer) vanaf de langparkeerterreinen aan noordzijde Van Harinxmakanaal naar veerterminal gerealiseerd worden (gemeente Harlingen).

Aandacht voor de gevolgen van de beroepsvaart: er treedt verzilting op via de schutsluizen van Harlingen (Waterschap).

De investeringen in het ANLb rondom de Alde Feanen etc. en de landbouwkundige en ecologische waarden, zouden in de kosten-baten analyse voor een nieuwe vaarweg Drachten- Heerenveen ook op geld gezet moeten worden (Noardlike Fryske Wâlden). Let er op dat vaarwegfuncties niet verloren gaan door beheer en financiering van baggeren, bijv. Oude Mar (mevr. A. van der Mei).

Geef in de Omgevingsvisie duidelijkheid over grote infrastructurele projecten, zodat men tijdig kan inbrengen hoe water daarin kan worden meegenomen; dit speelt bijv. bij Holwerd aan Zee, uitbreiding zeesluizen Harlingen, nieuwe wegen e.d. (waterschap).

Naast fysieke infrastructuur is digitale infrastructuur noodzakelijk voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat, bijv. door overal glasvezel aan te leggen. Met name in gebieden met ijle economische structuur is dit een must om bedrijven te behouden. De provincie kan lokale of regionale initiatieven aanjagen, bundelen en stimuleren (VNO/NCW, MKB-Noord). Veel boeren hebben snel internet hard nodig voor de bedrijfsontwikkeling. Breedband internet dient in het landelijk gebied op korte termijn beschikbaar te komen (LTO Noord).

- *Prioriteiten op het gebied van duurzaam verkeer en vervoer. Blijven we bijv. het gebruik van duurzame brandstoffen in het openbaar vervoer stimuleren? Is elektrificatie van spoorlijnen wenselijk? Wat zijn de belangrijkste speerpunten om aanleg en onderhoud van wegen en vaarwegen duurzamer te maken?*

Reacties:

Ook lokale spoorlijnen verduurzamen door deze te elektrificeren. Voor de lijn Leeuwarden-Harlingen is de relatie met de veerterminal van groot belang: boot, trein, bus en auto komen hier samen; dit vraagt om goede ruimtelijke inpassing. Het aantrekkelijker maken van vervoer per trein kan hier bijdragen aan spreiding van drukte. Bovendien is een goede OV-verbinding een plus als vestigingsargument (gemeente Harlingen).

Kan LNG niet gebruikt worden als brandstof voor de veerboten en de binnenvaart? (Rijkswaterstaat Noord Nederland). Zie ook hiervoor, reactie Rijkswaterstaat, over benutting en onderhoud/ beheer van rijks- en regionale netwerken.

- *Bereikbaarheid met het openbaar vervoer, zowel op de hoofdlijnen als in de bediening van kleine kernen. Wat zijn de prioriteiten?*

Reacties:

Het openbaar vervoer kan beter: de aansluiting op intensieve lijnen verdient aandacht; soms moet je wel drie kwartier wachten in the middle of no where. Kan de provincie bij de aanbesteding rekening houden met overstaptijden en overstaplocaties? En met de aansluiting op lijnen in andere provincies? Bereikbaarheid met OV is belangrijk voor aantrekkelijkheid dorpen (mevr. K. Krikke, Dorpsbelang Steggerda; mevr. M. Carolus; gemeenten DDFK).

- *Ontwikkelingen in de provinciale rol. Heeft het meerwaarde als de provincie verantwoordelijk wordt voor de Waddenveren? Wat is de provinciale rol bij aanleg en verbetering van gemeentelijke fietspaden?*

Reacties:

Investeer als provincie (mede) in een netwerk van fietssnelwegen (voor woon-werk en woon-school) en toeristische fietspaden, geschikt voor snelle elektrische fietsen; zie hiervoor (dhr. B. Scheper; gemeenten DDFK).

Als de provincie verantwoordelijk wordt voor concessieverlening waddenveren, kan een nog betere aansluiting op bus- en treinvervoer georganiseerd worden (samensmeden tot één geheel) (gemeente Harlingen).

In de Omgevingsvisie zouden de afspraken over de verantwoordelijkheden voor het beheer van oevers langs vaarwegen vastgelegd moeten worden (waterschap).

- *Zijn er beleidsonderdelen die kunnen vervallen? Zo ja welke, en waarom?*

Reacties:

Recreatie en toerisme

- *Moet de Omgevingsvisie voor heel Fryslân nog recreatiekernen aangeven waar de grote recreatievoorzieningen geconcentreerd worden? Of kan de Omgevingsvisie volstaan met algemene kwaliteitseisen voor recreatieve kwaliteitsverbetering en voor zorgvuldige inpassing van recreatievoorzieningen?* In het laatste geval geven de gemeenten in een regio samen met stakeholders (recreatie, natuur, milieu) hieraan verdere invulling die aansluit bij de kwaliteiten en ambities van de streek.

Reacties:

Gemeenten DDFK ondersteunen de lijn van algemene kwaliteitseisen. Gewezen wordt op een Nije Pleats methode voor recreatieondernemers (De Nije camping methode). Kleinschalige recreatie (als tweede tak) bij landbouw is gewenst; dit pleit ervoor om recreatie en toerisme niet allemaal te concentreren bij kernen (Noardlike Fryske Wâlden). Verder is op enkele recreatieve gebiedsprojecten gewezen die enerzijds aansluiten op huidige recreatiekernen en anderzijds juist leunen op kwaliteiten in een gebied, zoals:

- It Fryske Paradyske ten zuiden van Drachten aan de A7 (Landschapspark Dreamshape-Drachten; zie website dreamshapedrachten.wordpress.com). Een recreatief plan met diverse onderdelen, gericht op promotie bij passerende toeristen van Fryslân, Smallingerland, Opsterland (groot recreatiegebied grenzend aan diverse woonwijken van Drachten; schakel tussen stad-platteland; scharnier tussen land- en waterrecreatie). De uitwerking/ realisatie kan stapsgewijs (zoals bij de Efteling) en wordt overgedragen aan de provincie (dhr. H. Veenstra);
- Plan/ schets De Coulisse voor een (verblijfs)recreatieve ontwikkeling (40 tot 50 verblijven) i.c.m. zonneveld (7,5 ha), waterpartij met ligplaatsen, fietspad en natuurontwikkeling, nabij Zwaagwesteinde/ De Zwemmer; betreft ruilgrond voor gebiedsontwikkeling Centrale As. Het gaat om een particuliere initiatiefnemer (grondeigenaar Mooihuisbouw/ Westra) (dhr. H. Feenstra);
- Pier van Wierum: aanleg van een nieuwe pier bij Wierum (ca. 1 km lang) voor unieke beleving van Waddengebied, precies tussen Holwerd en Lauwersmeer. Een mooie plek voor o.a. vogels spotten, vissen, wandelen; aantrekkelijk voor toeristen die langs de dijk toeren (dhr. W. Luyks);
- Herstel historische vaarroute Aldtsjerk-Rinsumageest-Dokkum. Dit heeft een positief effect op de leefbaarheid, aantrekkelijkheid van Rinsumageest als woonplaats (antwoord op krimp), recreatie gebonden bedrijvigheid (zoals fietsverhuur), en mogelijkheden om rondje te varen door It Bûtenfjild i.c.m. de Ee en bereikbaarheid Eeltsjemar. Er zijn wel veel ingrepen nodig. Het gaat om een groot project. Het project is onderdeel van de visie van Stichting Wetterwâlden. De initiatiefnemers hebben geen middelen om het project verder uit te werken. Ze hebben gesproken met de gemeente Dongeradeel en gaan nog praten met de gemeente Dantumadeel (Plaatselijk Belang Rinsumageest);
- Recreatieve mogelijkheden en (nieuwe) routes in en rond It Bûtenfjild voor kleinschalige waterrecreatie, fietsen, ruitersport, gekoppeld aan meer kleinschalige verblijfsrecreatie, horeca, natuureducatie en dynamisch waterbeheer. Sluit hierbij aan op nieuwe trends zoals huurboten en beleving; zet bijv. in op vaarroutes voor elektrische boten met voldoende oplaadpunten. Genoemd zijn aansluiting op Elfsteden vaarroute, Dokkum en Súd-Ie, Readtsjerk, upgradering Moark, heropening Wâldfeart, benutten recreatieve potenties Eeltsjemar en ontwikkeling Kollum-watersportdorp. De buitenranden lenen zich voor entreepunten met voorzieningen voor grotere publieksgroepen, opstappunten voor dagarrangementen en nieuwe vormen van verblijfsrecreatie. Geef hierbij dorpen de ruimtelijke mogelijkheden om hun oorspronkelijke verbindingen te herstellen (Stichting Wetterwâlden Bûtenfjild; Vereniging van Dorpsbelangen Veenwouden ca.; zie bijlagenotitie). Dorpsbelang Aldtsjerk wijst hierbij op een multifunctioneel pad (wandelen/ skeeler/ fiets) langs Moark, te verlichten via zonnecollectoren in wegdek (relatie met KH 2018).

- Besteed meer aandacht aan zwemwater: ontwikkel een visie daarop. Leg daarbij verbanden met klimaatverandering, hittestress en waterkwaliteit (waterschap).

Het beleid van recreatiekernen en het Friese merenproject hebben een flinke impuls (basis) gegeven voor recreatie en toerisme als economische factor. Dit moet gecontinueerd en verder gestimuleerd worden (gemeente Harlingen).

Gaastmeer is al jaren een recreatiedorp, met name voor watersporters maar ook voor fietsers en wandelaars; het ligt midden in het open merengebied dat ontstaan is in het kader van het Friese Merenproject. Het heeft relatief veel voorzieningen zoals campings, jachthavens, botenverhuurbedrijven etc. Onderscheidend is de kleinschaligheid, rust en ruimte. Dat wil men zo houden, maar uitbreiding van het aantal recreanten is wel zeer gewenst. Daarom pleit men voor aanwijzing als toeristische locatie (Vereniging van Dorpsbelangen Gaastmeer).

Meerdere partijen vinden dat Fryslân recreatieve kansen onvoldoende benut. Naast promotie/ marketing, kunnen recreatieve netwerken worden verbeterd en uitgebreid: meer samenhang, toegankelijkheid en kwaliteit, betere benutting, beter onderhoud en beheer, meer aanlegplaatsen, minder barrièrewerking (dhr. G. Drogen; mevr. J. Westerink; dhr. H. Nieuwenhuijsen; dhr. B. Koosterman, Wandelnet). Zo zijn ideeën geopperd voor nieuwe routes, zoals herstel van historische vaarverbinding/ Elfstedenroute naar Dokkum (Plaatselijk Belang Rinsumageest; Stichting Wetterwâlden Bûtenfjild), een extra recreatieve vaarverbinding naar Harlingen vanuit Franeker (dhr. R. Venema), een fietspad op de zeedijk tussen Zwarte Haan en Lauwersoog (mevr. S. van der Wal; mevr. N. Schaap), verbindingen (fiets, kano) tussen natuurgebied de Linde en natuurgebied Eese in Overijssel/ Drenthe (mevr. K. Krikke, Dorpsbelang Steggerda), fiets/ wandelpad op Gouden Bodem bij Woudsend en langs Sleatemermer (Dorpsbelangen Woudsend e.o.). Versterk de recreatiemogelijkheden (dhr. M. Sterenberg). Maak werk met werk door fiets-, wandelpaden aan te leggen als het Wetterskip kades verhoogt of verlegt; de watertoerist krijgt er dan een recreatiemogelijkheid bij (dhr. W. Martens).

Bied ruimte aan samenhangende activiteiten in de recreatieketen; denk hierbij meer in gebieden en zoek synergie met andere sectoren. Soms zal regelgeving moeten worden aangepast; de overheid moet daarin faciliteren. Ruimtelijke kwaliteit van kernen(randen), oevers en (open) landschap is belangrijk voor recreatie en toerisme. De verhouding tussen reguliere recreatie en kleinschalige recreatie verdient aandacht: ruimte bieden, maar ook zorgen voor gelijk speelveld. Kleinschalige recreatie, zoals kamperen bij de boer en B&B's, moet met dezelfde voorwaarden te maken hebben voor bijv. milieu en water (Hiswa/ Recron, Horeca Nederland). De gemeente Sudwest Fryslân heeft in ambtelijk overleg aangegeven niet goed met de regels voor kleinschalige verblijfsrecreatie (minicampings; 25, 40 standplaatsen) uit de voeten te kunnen.

De watersport loopt terug, o.a. door vergrijzing. Spreek daarom nieuwe doelgroepen aan, zoals jongeren. Dit vraagt ook om kwaliteitsverbetering van recreatieve voorzieningen, bijv. in het luxere segment (dhr. H. Kallenkoot, Plaatselijk Belang Oldeholtpade). Ontwikkeling van verblijfsrecreatie moet vooral op kwaliteit gericht zijn; huisjes onder €100.000,- leiden tot slechte kwaliteit en permanente bewoning (Hiswa/ Recron, Horeca Nederland).

Exploitatie en beheer van jachthavens bij dorpen en steden zijn geen verantwoordelijkheid voor overheid en plaatselijk belang; laat dat aan de markt over (Hiswa/ Recron, Horeca Nederland).

Ook het seniorenvriendelijk maken van voorzieningen als steigers, brugbediening is van belang (dhr. G. Drogen). Een brug naar Ameland zorgt ervoor dat je sneller op het strand bent (dhr. P. Hulshoff).

Kijk kritisch naar waarin wordt geïnvesteerd; in NO Fryslân niet investeren in vaarrecreatie, maar wel in fiets- en wandelpaden (dhr. H. van der Boorn, mevr. A. van der Boorn). Richt de provinciale marketing op het meer beboste gebied en de Nationale Landschappen, naast de meren en de Waddeneilanden (Noardlike Fryske Wâlden).

- *Is stabilisatie van de recreatiedruk op de Waddeneilanden nog een item voor de Omgevingsvisie, nu dit per project beoordeeld wordt bij het verlenen van een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet? Of draagt een heldere ontwikkelstrategie per eiland juist bij aan de ontwikkeling van afzonderlijke recreatieve projecten?*

Reacties:

Dit is geen item op zich. Betrek hierbij het kustgebied: verbind Schiermonnikoog met het Lauwersmeergebied, Ameland met Holwerd en Noordoost aan het Wad. Een goed voorbeeld zijn de Duitse kustplaatsen (gemeenten DDFK).

- *Zijn er beleidsonderdelen die kunnen vervallen? Zo ja welke, en waarom?*

Reacties:

Duurzame energie

- *Hoe activeren we organisaties, initiatiefnemers en bewoners om de duurzame energiemix van onderop in te vullen? Wat kan specifiek de provincie doen?*

Reacties:

Het belang van de omschakeling naar duurzame energie (energietransitie) is vaak genoemd als agendapunt. Stimuleer niet-fossiele brandstoffen en energiebesparing. Winning van schaliegas, nieuwe gas- en oliewinning, en opslag van CO₂ hebben nadelen; zie bijv. co2opslag.wordpress.com. Zet in op transitie naar duurzame energiewinning incl. opslagmogelijkheden van energie, dan hoef je geen CO₂ op te slaan (H. Veenstra; mevr. M. Smit).

Dit kan decentraal, via o.a. dorpscoöperaties en particuliere initiatieven voor kleinschalige molens (geen grotere dorpsmolens), zon op daken, en desnoods in kleine opstellingen voor en door het dorp (mevr. A. van der Mei). Benut de collectieven en de rol die ze kunnen vervullen in het leggen van verbinding tussen gebied en dorp/ stad. Initiatieven van onderop voor dorpsmolens en stadsmolens, samen met agrarische sector, zijn nodig voor de transitie (Noardlike Fryske Wâlden). Dorpen die plannen hebben voor dorpsmolens, zonneweide of vergistingsinstallatie, moeten in de provincie een meedenkende en ondersteunende partner hebben. Wijnjewoude wil in 2025 energieneutraal zijn en heeft plannen met draagvlak (Plaatselijk Belang Wijnjewoude; gemeenten DDFK). Kleine windmolens op gebouwen worden compacter en efficiënter. Mits goed geplaatst, is de ruimtelijke impact hiervan nihil (LTO Noord). Een kleine windturbine (ashoogte 15 m) zou een heel goede aanvulling vormen op het zelf produceren van elektriciteit bij agrarische bedrijven via zonnepanelen; zo'n turbine zal het landschap niet verstoren want bomen en bebouwing bij een boerderij zijn vaak ook 15 m hoog (A. Talsma; gemeenten DDFK).

De provincie zou regie over duurzaamheidsdossier terug moeten nemen om de taakstelling te halen, ook op langere termijn. De strategie omvat bewustwording, bieden van perspectief, ruimte en meerwaarde creëren (o.a. via onderzoek naar kansrijke gebieden). Geef gezamenlijk (gemeenten, waterschap, bedrijven, maatschappelijke organisaties) vorm aan een lange termijn uitvoeringsagenda. De provincie moet zorgen dat energietransitie ten goede komt aan leefbaarheid van een gebied, samenhang versterken tussen betrokken partijen via gezamenlijk klimaatakkoord, kansrijke initiatieven van onderop stimuleren en faciliteren (duurzame energie met menselijke maat). De Energiewerkplaats is een goede start om tot een ontwikkelorganisatie te komen (groene organisaties). Meer aandacht voor energiebesparing in gebouwen, bijv. via gunstige hypotheekvoorwaarden. Woningcorporaties aanspreken en eisen stellen (energie-nul) aan nieuwbouw (werkgroep omgevingsvisie FMF).

Noord Nederland en Fryslân kunnen zich ontwikkelen als de duurzaamheidsregio; kijk naar de opgave, incl. windenergie, en zorg voor een goed proces. De Noordelijke innovatieagenda is een goed startpunt (VNO/NCW, MKB-Noord).

Rijkswaterstaat wil in 2030 een energieneutraal netwerk hebben; de Omgevingsvisie kan daarop inhaken. De Afsluitdijk is een perfecte locatie om stromingsenergie op te wekken (Rijkswaterstaat Noord Nederland).

De landbouw kan van energieverbruiker een energieleverancier worden (biomassa/ mest als belangrijke energiebron, naast zon, wind en evt. thermische warmte). De provincie zou samen met gemeenten in moeten zetten op het lokaal afzetten van biomassa bij locaties met warmtebehoefte. Collectieven kunnen hierin participeren; dit levert verdienmogelijkheden op voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer (LTO Noord; Noordlike Fryske Wâlden).

Getijdeturbines in het water langs de Friese kust hebben de toekomst (Stichting Poldermolen Het Lege Midden).

Het aandeel van windenergie in de duurzame energiemix moet omhoog om de transitie naar duurzame energie te halen. Het bestaande areaal windturbines zal opgeschaald moeten worden op de plaatsen waar dat mogelijk is. De huidige beperkingen voor masthoogte en rotordiameter moeten verruimd/ geschrapt worden (Noordenwind, dhr. A. van Weperen; Vereniging van windturbine-eigenaren in Fryslân).

De gemeente Sudwest Fryslân heeft in ambtelijk overleg aangegeven dat provinciale regels in de weg staan aan vervanging van een windmolen; de molen wordt niet meer gemaakt, terwijl een vergelijkbaar exemplaar terug zou moeten komen. Ook de gemeenten DDFK vinden op dit punt een soepeler provinciaal beleid gewenst.

Zet vooral in op zonne-energie i.p.v. op verouderde windenergietechniek die veel subsidiegeld kost (mevr. M. Vedder). Investeer in zonnepanelen en in energiebesparing (dhr. H. van der Boorn, mevr. A. van der Boorn).

De windturbines in bijv. de Noordoostpolder leveren horizonvervuiling en lichtvervuiling op (mevr. M. Kroijenga-Schneider). Windturbines leveren landschapsvervuiling op, vooral 's nachts; dit stoot toeristen af. Windturbines hoeven niet zo hoog, ze moeten wel op de goede plek staan (Stichting Poldermolen Het Lege Midden).

- *Is er behoefte aan grootschalige zonne-energie-opstellingen met een regionale functie? Moet de provincie een nieuwe afweging maken om deze ruimtelijk mogelijk te maken?*

Reacties:

Op geschikte plekken langs grootschalige infrastructuur wil Rijkswaterstaat zonnepanelen plaatsen; beleidsruimte hiervoor is gewenst (Rijkswaterstaat Noord Nederland).

Plaats zonnepanelen eerst op de daken van (agrarische) bebouwing, dan op braakliggende bedrijventerreinen en pas als laatst op landbouwgrond (LTO Noord; Noardlike Fryske Wâlden). Zonnevelden kunnen wel op bedrijventerreinen maar niet in weiland en natuurgebieden (Stichting Poldermolen Het Lege Midden).

- *Welke criteria kunnen ervoor zorgen dat de duurzame energiebronnen biomassa en warmte goed worden ingepast in de omgeving?*

Reacties:

Houd rekening met belangen van de recreatiesector, bijv. bij energie in het landschap (Hiswa/ Recron, Horeca Nederland).

Let bij de ruimtelijke inpassing van duurzame energie (bijv. plaatsen van zonnepanelen langs infrastructuur) ook op de toegankelijkheid van watergangen voor beheer en onderhoud (eisen, vergunning op grond van de Keur); ook bij drijvende zonnecellen is dit van belang (waterschap).

- *Zijn er beleidsonderdelen die kunnen vervallen? Zo ja welke, en waarom?*

Reacties:

Milieu, in relatie tot het woon- en leefklimaat

- *Welke meerwaarde heeft de provincie bij het waarborgen van een goede milieukwaliteit?*

Reacties:

Een stimuleringsregeling is gewenst om versneld asbest te saneren op industriële en agrarische bebouwing (Noardlike Fryske Wâlden).

Het tijdig meewegen van gezondheidsaspecten bij inrichting van fysieke leefomgeving biedt diverse voordelen. Dan gaat het om beperken van gezondheidsrisico's (waterkwaliteit, luchtkwaliteit, externe veiligheid), benutten van gezondheidskansen (uitnodigen gezond gedrag via fiets- en voetpaden, sport- en recreatiemogelijkheden, toegankelijk en bereikbaar groen en blauw), en rekening houden met wensen en behoeften van mensen (aantrekkelijke leefruimte, sociale kwaliteit, mogelijkheden voor ontmoeting). Dit speelt bij diverse thema's, zoals beperken gezondheidsrisico's veehouderijen, hergebruik leegstaande boerderijen, projecteren gevoelige functies, veilige woon- en werkomgeving (externe veiligheid en brandveiligheid), veiligheid en hulpverlening op water, water en evacuatie, natuurbrandbeheersing, risico's van winning delfstoffen, biomassa en van windturbines (Veiligheidsregio Fryslân).

T.b.v. milieu en duurzaamheid en het realiseren van klimaatdoelen, zou de provincie de circulaire economie als uitgangspunt moeten hanteren. Hiertoe initiatieven van onderop stimuleren, net als technologische innovaties van bedrijven, het proces volgen via de ecologische voetafdruk, kennis en ervaringen zoveel mogelijk delen. Inzetten op lokale voedselsystemen (lokale teelt en consumptie). Op lokaal niveau liggen kansen via delen op afroep, tweedehands reparaties en upgradering van goederen (groene organisaties).

Aandacht voor stedelijk groen en natuur: welke rol neemt de provincie? Zorg voor verminderen fijnstof, geen lilieteelt nabij woonbebouwing (werkgroep omgevingsvisie FMF). Hoewel de laatste milieuknelpunten in de komende jaren gesaneerd zullen worden, zijn er nieuwe milieuproblemen zoals het terugdringen van de overvloed aan nutriënten en de inrichting van het watersysteem (waterschap).

In de Omgevingsvisie rekening houden met geur- en geluidscontouren van inrichtingen voor de zuiveringstaak van het waterschap (waterschap). Zijn er nog ruimtelijk te beschermen (lege) leidingenstraten? (Rijkswaterstaat Noord Nederland).

Doe wat aan geluidhinder (je hoort altijd omgevingsgeluid en auto's) en luchtkwaliteit vanwege houtstook (vuurkorven, open haard) en uitstoot megastallen (mevr. M. Vedder). Let op de gezondheid van mensen, vee, planten en bodem (mevr. M. Carolus). Stimuleer carpoolmogelijkheden of gezamenlijk rijden om milieudruk (fijnstof) te verminderen; er wordt vaak gewezen op het aantal koeien, terwijl het autoverkeer onbegrensd is. Kringlooplandbouw en pluriform mestbeleid (maatwerk) kunnen uitputting beperken.

- *Hoe willen we in Fryslân met de extra afwegingsruimte in de nieuwe Omgevingswet omgaan?*

Reacties:

- *Zijn er beleidsonderdelen die kunnen vervallen? Zo ja welke, en waarom?*

Reacties:

Landbouw, landelijk gebied

- *Wat is nodig voor een goede balans tussen een concurrerende én een duurzame landbouw? Wat kan en moet de provincie hiervoor doen?*

Reacties:

De ontwikkeling van de landbouw vinden veel partijen belangrijk voor de kwaliteit en inrichting van het landelijk gebied. En dan gaat het vooral om de soort landbouw: extensief of intensief en diverse varianten daartussenin. Grofweg zijn twee stromingen herkenbaar:

Eenzijdig: De landbouw moet duurzamer en minder intensief/ grootschalig produceren, waarbij natuurlijke en landschappelijke rijkdom van landelijk gebied en bodem weer toenemen. Het is namelijk stil geworden in het landelijk gebied; het aantal weidevogels en insecten is bijv. sterk afgenomen. Dat zorgt voor 'landschapspijn', en verlies van leefbaarheid en biodiversiteit (nog 15% van aanwezig) als gevolg van vermessing, verzuring, verdroging en versnippering. Fryslân kan de hele wereld niet voeden; bulkproductie voor een onbetrouwbare wereldmarkt is economisch niet duurzaam. Zet in op de circulaire, lokale economie en verminder de uitstoot van stikstof en broeikasgassen. Zorg voor een basiskwaliteit, maar laat ruimte om naar hogere kwaliteit te streven. Benader een en ander gebiedsspecifiek. Zorg voor minder verstedelijking en minder megastallen. Sluit de kringlopen, houd rekening met de mineralenbalans, scherp het huidige stikstofbeleid aan (de PAS werkt averechts) (groene organisaties; werkgroep omgevingsvisie FMF; mevr. M. Vedder; Stichting Gaasterlân Natuerlân; dhr. M. Wesselius; Stichting Poldermolen Het Lege Midden; dhr. C. Wassenaar; dhr. P. de Ruyter, specifiek in relatie tot het verdwijnen van het veenweidegebied, met verwijzing naar zijn boek Vloeiend Landschap, over de toekomst van het Friese landschap). Er zou een speelveld moeten ontstaan waarbij de keuze voor natuurinclusieve landbouw een vanzelfsprekende wordt. Door ondersteuning van kennisontwikkeling, innovatie en nieuwe verdienmodellen, kan de provincie daar een rol in spelen. De groene organisaties en de werkgroep omgevingsvisie van de FMF vragen om dergelijke thema's op te nemen in een landbouwvisie binnen de Omgevingsvisie.

Behoud bestaande landschapselementen en benut kansen voor landschapsherstel (dhr. G. Drogen); mensen voelen zich verbonden met eigen historie en karakteristiek van hun streek. Gebruik de methode van de Nije Pleats, maar zorg voor bredere maatschappelijke borging van de uitkomst. Zoek naar oplossingen voor de steeds groter en zwaarder wordende landbouwvoertuigen, d.m.v. bermbeheer, passeerstroken, evt. landbouwkwaliteitsverkeersplannen en wegenbelasting (mevr. K. Krikke, Dorpsbelang Steggerda; mevr. M. Smit; dhr. M. Wesselius; Stichting Poldermolen Het Lege Midden). Om landschappelijke redenen dienen agrobedrijven > 1,5 ha te worden geplaatst op bedrijventerreinen. Meer kleinschalige landbouw is gewenst, ook vanwege weidegang; deze heeft minder dan 1,5 ha nodig. Denk ook aan gezondheid van omwonenden (werkgroep omgevingsvisie FMF; Milieudefensie Leeuwarden).

Anderzijds: De landbouw is belangrijk voor de economie, werkgelegenheid en leefbaarheid in Fryslân. Men wil toe naar een agrarische sector die duurzaam is: schone productie en minimale emissies. Hiervoor moet de landbouw zich kunnen ontwikkelen en vernieuwen; de diversiteit van bedrijven geeft de sector kracht en zorgt voor landschappelijke afwisseling. Voldoende schaalgrootte is van belang om te kunnen investeren in weidevogelbeheer e.d.; daar is een verdienmodel voor nodig. De melkveehouderij moet wel grondgebonden blijven. Stel geen algemene beperkingen aan bedrijfsgrootte (bouwblok) zolang voer- en meststromen in balans zijn, maar maak bouwblok op maat mogelijk zonder ingewikkelde procedures. Geef de boer overal de ruimte om in te spelen op nieuwe kansen en ontwikkelingen, en om daarin de goede keuzes te maken (LTO Noord).

Wees zuinig op landbouwgrond (Nederlandse Akkerbouwwakbond; dhr. H. Kallenkoot, Plaatselijk Belang Oldeholtspade) en benut deze niet voor bijv. natuur, woongebied Peindermeden, Oudega aan het water, vaarweg Drachten (LTO Noord, afd. Smallingerland). Tegengaan van verzilting blijft van belang, o.a. via instandhouding van zoetwatervoorziening en van harde zoet-zout scheiding. Maak geen regels die de landbouw onnodig belemmeren; sluit hierbij meer aan op de praktijk. Aan de andere kant moet de boer maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen; betere pr en uitstraling van de landbouw zijn belangrijk. Kennis- en onderwijsclusters (melkvee/ akkerbouw) kunnen boeren hierbij helpen, zoals Dairy Campus, Potato Valley en Watercampus (LTO Noord; Nederlandse Akkerbouwwakbond; dhr. H. Kallenkoot, Plaatselijk Belang Oldeholtspade).

En meer vanuit randvoorwaarden:

We moeten voor de duurzame landbouw een verdienmodel genereren. Dan kan een agrariër kiezen voor een andere weg dan schaalvergroting (Noardlike Fryske Wâlden). Het optimaal inrichten van de waterhuishouding voor de landbouw gaat gepaard met toenemende kosten, vooral nabij gebieden met een heel andere functie zoals natuur (waterschap). Het waterschap wil werken aan een toekomstbestendig en robuust watersysteem. Daar waar functieconflicten zijn, zou er discussie met de Mienskip gevoerd moeten worden over overgangszones. Dit biedt wellicht kansen voor stapeling van beleidsdoelen (natuur, weidevogels, veenbehoud watersysteem) en subsidiemogelijkheden.

De noordelijke kleischil leent zich meer voor grootschalige landbouw; kleigrond kan dit beter 'verwerken'. Het hele lege midden van Fryslân is geschikt voor extensieve/ biologische landbouw die ook meer gemengd is, incl. weidevogelbeheer e.d.; veengrond verdraagt geen intensieve landbouw (Stichting Poldermolen Het Lege Midden).

- *Kan de landbouw in Fryslân meer bijdragen aan een bio-based economy (bbe)? Zo ja, hoe?*

Reacties:

De landbouw kan van energieverbruiker een energieproducent worden (mest als energiebron). Ook verbouw van energiegewassen of gewassen voor de bbe is mogelijk (LTO Noord; LTO Noord, afdeling Smallingerland).

Versterken van de samenwerking tussen melkveehouderij en akkerbouw is een mogelijkheid om kringlopen beter te sluiten en robuustere bedrijfsvoering te realiseren. Door organische meststoffen te verwerken en beter te benutten, kun je kringlopen regionaal verder sluiten en kan het gebruik van kunstmest sterk verminderen (LTO Noord).

De aandacht zou meer gevestigd moeten worden op kringlooplandbouw en de bijdrage die agrarische sector (nu al) levert aan circulaire economie (Noardlike Fryske Wâlden).

- *Wie kan wat doen om hergebruik en zo nodig sloop van vrijkomende bebouwing, vooral boerderijen, te stimuleren?*

Reacties:

Sommige agrarische bestemmingen sluiten geschikte vormen van hergebruik van boerderijen uit. Het onbedoelde effect is dan dat panden leeg blijven staan, verpauperen en gesloopt moeten worden. Meerdere gebieden kunnen best baat hebben bij nieuwe activiteiten. De huidige ruimte-voor-ruimte regeling is te beknellend (mevr. K. Krikke, Dorpsbelang Steggerda; Noardlike Fryske Wâlden). Benader herbestemming meer integraal, ook als provincie, en zorg ervoor dat ander provinciaal beleid (bijv. voor MFA's/ dorpshuizen) dit niet doorkruist. Maak een duidelijke keuze voor herbestemming in plaats van nieuwbouw en stuur daarop (Platform Fryske Monuminte-Organisaasjes). Meer ruimte is gewenst voor creatieve, gebiedsspecifieke inzet van ruimte-voor-ruimte voor de sanering van oude stallen. De provincie moet het vrijkomen van agrarische bebouwing begeleiden om verpaupering te voorkomen (groene organisaties).

Hergebruik dan wel sloop van vrijkomende bebouwing kan gestimuleerd worden door een ruimere en bredere inzet van subsidiëring bij sloop en ruimte-voor-ruimte regeling, of door ontwikkeling van nieuwe instrumenten. Flexibiliteit is belangrijk (gemeenten DDFK).

De mogelijkheden voor hergebruik moeten beter gedefinieerd worden. Het toestaan van stedelijke functies in gebouwen in het buitengebied kan afbreuk doen aan steden en dorpen en hun voorzieningen (gemeente Harlingen).

Niet alles is te behouden, vooral 'schrane' boerderijen zijn lastig. Slopen van gebouwen is ook een mogelijkheid (gemeente Harlingen; Stichting DBF). Grond kan dan teruggegeven worden aan landbouw of natuur (gemeente Harlingen). Bij terugbouwen zou dat ook in moderne architectuur moeten kunnen. Een al of niet revolverende ontwikkelingsmaatschappij kan een instrument zijn. Ook tijdelijk bestemmen is een optie. DBF doet kennis op in project waar in samenhang wordt gekeken naar meerdere panden (Stichting DBF).

- *Is extra aandacht nodig voor effecten van veehouderijen op gezondheid? Zo ja, door wie?*

Reacties:

Denk aan gezondheid van omwonenden en zorg voor verminderen van fijnstof (werkgroep omgevingsvisie FMF).

Het beperken van gezondheidsrisico's van veehouderijen past in een benadering voor een gezonde fysieke leefomgeving (Veiligheidsregio Fryslân).

Op provinciaal niveau niet toestaan dat gemeenten willekeurige keuzes maken in het aantal dieren op een locatie (Noardlike Fryske Wâlden).

De vraag is of dit punt speelt in Fryslân (LTO-Noord).

- *Moeten we rekening houden met nieuwe agro-locaties, ook gelet op verkeer en ontsluiting?*

Reacties:

Om landschappelijke redenen dienen agrobedrijven > 1,5 ha te worden geplaatst op bedrijventerreinen (werkgroep omgevingsvisie FMF).

Mestvergisters zorgen voor extra vrachtverkeer in dorpen en op wegen die daar niet geschikt voor zijn. Dit soort industrie hoort op industrieterreinen (Dorpsbelang Nijland).

Meer ruimte voor mestverwerking is gewenst (LTO Noord).

De ambitie van 450 ha. glastuinbouw is weliswaar gedateerd, maar er zit weer leven in de brouwerij. De uitbreidingslocatie bij Sexbierum is gekozen om uitbreiding van glastuinbouwbedrijven te faciliteren (project Waddenglas). NW Fryslân leent zich uitstekend voor teelt van glasgroenten vanwege licht en schone lucht. Naast economie/ werkgelegenheid, krijgen ook duurzame productie (aardwarmte) en milieueffecten veel aandacht. Duurzaamheid van de energievoorziening en gezond eten/ biologische teelten, vormen nu een kans/ kwaliteit voor Fryslân. De sector in de regio kan dat uitbouwen (dhr. A. Zijlstra, gemeente Franekeradeel).

- *Zijn er beleidsonderdelen die kunnen vervallen? Zo ja welke, en waarom?*

Reacties:

Onduidelijk is wat het voorkomen van verstedelijking in het buitengebied betekent voor andere thema's, zoals ontwikkeling van duurzame energie (plaatsing van zonnepanelen, mestvergisting, biovergassing (gemeenten DDFK).

Landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten, landelijk gebied

- *Hoe kunnen de benoemde kwaliteiten van landschap en cultuurhistorie het beste gehandhaafd, ontwikkeld en benut worden?*

Reacties:

Kwaliteiten van landschap en cultuurhistorie moeten integraal onderdeel vormen van andere beleidsvelden; ruimtelijke kwaliteit is onverbreekbaar verbonden met functionaliteit en duurzaamheid. We moeten daarbij ook kijken naar nieuwe opgaven, zoals krimp en leegstand. De Nije Pleats werkt als methode en moet een plaats krijgen in het Koersdocument (Platform Fryske Monuminte-Organisaasjes; mevr. N. Schaap).

Wetterskip Fryslân stelt voor de landschappelijke en cultuurhistorische beschrijving uit Grutsk te combineren met de opbouw van het bodem- en watersysteem. Dit zou samen via een lagenbenadering kunnen worden uitgewerkt in het begrip omgevingskwaliteit en de grondlaag voor de Omgevingsvisie kunnen zijn. Ook de waterinfrastructuur is een beelddrager van cultuurhistorie en landschap. Het waterschap ziet kansen om het begrip ruimtelijke kwaliteit in haar werkgebied te versterken. De Omgevingsvisie zou voor de boezem en de beekdalen een visie moeten bevatten, als drager voor natuur, landschap, milieu en andere functies (waterschap).

Kwaliteit van de ruimte gaat sluipenderwijs verloren (diversiteit en leefbaarheid). Voor het vertalen van de ambitie van Streekplan naar Omgevingsvisie, vormt Grutsk de basis. Er moet een brug worden geslagen tussen Grutsk en burger(initiatieven): ontwikkelingen die van onderop komen en die begeleid moeten worden met Grutsk als basis, waarbij de Nije Pleats methode goed kan passen. Grutsk zou in de Omgevingsvisie het uitgangspunt moeten zijn voor een lange termijnvisie op landschap; via een uitvoeringsprogramma kan er actiever aan gewerkt worden. Grutsk zou daarbij verbreed moeten worden: meer samenhang tussen cultuurhistorie, landschap, natuur, nederzettingspatronen en landbouw (groene organisaties, werkgroep omgevingsvisie FMF).

Doorwerking van Grutsk naar gemeenten is een volgende stap. Koöperasje Doarpenlân (KDL) kan dit kwaliteitsproces organiseren, bijv. door integrale gebiedsteams die per gebied uit Grutsk (11) agenda's opstellen en projecten/ thema's uitwerken en uitvoeren. De provincie zou dit proces c.q. KDL moeten faciliteren. Bij de uitvoering van projecten kunnen thema's dan integraal worden uitgewerkt, zoals IJsselmeerkust (werkgroep omgevingsvisie FMF, Stichting Steunpunt Monumentenzorg Fryslan).

Betrek ook Famkekaart bij planontwikkeling (groene organisaties). En probeer bij behoud van archeologische waarden meer eenheid binnen gemeentelijke werkwijzen te bewerkstelligen. Er zou een provinciaal contactpersoon archeologie en cultuurhistorie moeten komen, als aanspreekpunt voor lokaal actieve mensen (werkgroep omgevingsvisie FMF).

Meer inzet op ruimtelijke kwaliteit/ allure is van groot economisch belang voor bewoner, toerist, middenstand. Voorbeelden zijn: landschappelijke inpassing van windturbines (ook qua kleur), bedrijventerreinen, evt. zonneweiden (via groensingel), strenger reclamebeleid in winkelgebieden van steden, beter en fijnmaziger wandelnetwerk, ook rond woonkernen (O. van der Meer; dhr. B. Kloosterman, Wandelnetwerk Nederland).

Aandacht voor de 'zachtere' componenten van de inrichting van Fryslân: bodem, water, landschap, natuur, erfgoed etc. Deze componenten als een basisvoorwaarde voor welvaart en welzijn goed borgen/ versterken (dhr. B. Vries).

Noordelijke Lustwarande: gebiedsgerichte benadering van groen en rood erfgoed (historische landgoederen/ parken en tuinen) in waardevol cultuurlandschap. Het ligt op de veenflank, tussen zandrug Drents Plateau en kleiweidegebied langs Waddenkust. Het maakt onderdeel uit van een zone in Noord Nederland en Noordwest Duitsland, als potentiële verbinding voor cultuurtoerisme (zie www.lustwarande.eu). De kracht zit in samenhangende, grensoverschrijdende structuren met verbindingzones. Deze groene erfgoedverbinding ontbreekt in provinciale structuurvisie Grutsk. Het provinciale belang/ rol is om deze waardevolle verbindingen op (inter)provinciale schaal te leggen (verbinden van cultuurhistorie en ruimtelijke ordening). Drie thema's zijn van belang: Thema landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten in landelijk gebied, en in stand houden groen en rood erfgoed als onderdeel van herkenbare structuur; Thema wonen en vestigen, waarbij erfgoed een trekker is voor toeristen en beroepsbevolking; Thema recreatie en toerisme, waarbij Noordelijke Lustwarande veel potenties heeft als recreatieve verbinding (profiteren van cultuurtoerisme; zie volgend punt). Een consortium van erfgoedpartners (ook Duitse) is opgericht om concept verder te ontwikkelen, o.a. via Interreg 5A (Nieuweschans, Eems Dollard regio) en als EDR project (mevr. E. van der Laan).

Stuur op ruimtelijke kwaliteit en zoek daarbij evenwicht met ondernemersruimte. Maak bij bedrijfsontwikkeling afspraken met de ondernemer over kwaliteit. De provincie is hierin een belangrijke partij. In steden en dorpen hebben ongewenste ontwikkelingen plaatsgevonden, zoals verkeerde functies langs water en bij entrees; kijk wat daaraan nog gedaan kan worden. Het behoud van kernwaarden, zoals open landschap en stads- en dorpsranden, is ook voor recreatiesector van belang (Hiswa/ Recron, Horeca Nederland).

Geen extra bescherming landschap, maar behoud door ontwikkeling. De gemeenschap moet iets over hebben voor extra inspanning/ diensten door de landbouw, bijv. via ANLb, opcenten, markt, of landschaps- of omgeving OZB, waarbij de collectieven een rol kunnen vervullen (Noardlike Fryske Wâlden).

Op pag. 32 van de Discussienotitie staat dat de provincie het voortouw neemt in de handhaving en ontwikkeling van deze kwaliteiten. Is dit een bewuste koerswijziging in die zin dat de provincie kiest voor duidelijke regierol, i.p.v. adviseren, informeren, inspireren? Hoe verhoudt zich dit tot minder budget en ambtelijke capaciteit? (gemeenten DDFK)

Een dorpsstyliste kan veel bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit van dorpen, en aan nuttige investeringen in openbare ruimte en verkeer. Bezuinig niet op Iepen Mienskipfûns en op onderhoud openbare ruimte; bij goed beheer van openbare ruimte incl. mogelijkheid van meldingen, beginnen bewoners ook met voortuinen. Zie www.dorpsstyliste.nl (mevr. H. Joostema Greidanus).

Maak de historische karakteristiek van een streek herkenbaar (mevr. M. Carolus).

Verplicht nieuwe boerderijen om bosschages rond het erf te planten; bouw meer authenticiteit in het landelijk gebied (Stichting Poldermolen Het Lege Midden).

De aanblik van Fryslân word in belangrijke mate bepaald door bedrijventerreinen langs snelwegen. De kwaliteit daarvan laat vaak te wensen over; beplantingsplannen en architectonische facelifts kunnen de kwaliteit verhogen. Er moet aandacht komen voor levend erfgoed (oude fruitrassen, Friese runderrassen) (werkgroep omgevingsvisie FMF; dhr. J. Spijksma).

- *Wat kunnen nieuwe inkomstenbronnen zijn voor behoud en ontwikkeling van landschap, cultuurhistorie en karakteristieke bebouwing? Bijv. door meer te profiteren van cultuurtoerisme?*

Reacties:

Het vakantiepatroon verandert: 3x kort i.p.v. 1x lang op vakantie. Sluit hierop aan bij de beleving, ook in stad en dorp; KH 18 past daar bij. Als je het goed doet voor 'eigen' recreanten, is de kwaliteit ook goed voor toeristen (Hiswa/ Recron, Horeca Nederland). De provincie Drenthe zet in op benutten en vermarkten van 'unique selling propositions', zoals Frederiksoord en Veenhuizen (UNESCO) (mevr. C. Scholten, provincie Drenthe). Voor profiteren van cultuurtoerisme en NL: zie ook Noordelijke Lustwarande bij vorig punt en reactie van Noardlike Fryske Wâlden, Mar en Klif hieronder.

Restauratie van karakteristiek erfgoed gaat niet vanzelf via hergebruik en herbestemming. Het zou goed zijn om een provinciaal fonds in te richten met het RCE als partner voor het wegwerken van de onrendabele top. Ook voor landschap en cultuurhistorie zou een soort fonds moeten komen; verdienmodellen werken niet (gemeenten DDFK).

- *Is specifiek provinciaal beleid gewenst voor:*
 - *de Nationale Landschappen (NL) Zuidwest-Fryslân, Noordelijke Friese Wouden,*
 - *het landschap van het IJsselmeer en buitendijks bouwen,*
 - *donkerte?*

Reacties:

Status van beide NL behouden en in Omgevingsvisie benoemen. Dit draagt bij aan trots en bewustwording van bewoners, aan organisatiekracht, promotie en inzet van de twee trekkende partijen, aan voldoende beleid en budget om beheerders te ondersteunen, en aan vormen van financiering om landschap (vanuit ontwikkeling) vitaal te houden en proces eromheen te faciliteren (bijv. opzetten landschapsfonds via compensatie bij (grootschalige) gebiedsontwikkelingen, of landschapsbijdrage in OZB, of uit toeristenbelasting).

Ook kan de provinciale marketing voor het hogere segment recreatie en toerisme zich richten op NL (Noardlike Fryske Wâlden, Mar en Klif).

Er komt veel op het IJsselmeer en de IJsselmeerkust af: windmolens, peilverhoging, compensatiemaatregelen, plannen bij Hindeloopen, project Afsluitdijk. Het voornemen om d.m.v. een IJsselmeervisie tot samenhang in de planontwikkeling te komen, wordt onderstreept (dhr. A. Doedel, Stichting Costa).

In de Natura 2000 gebieden en het Nationaal Park Drents-Friese Wold zet de provincie Drenthe in op het behouden van duisternis; deze gebieden wil de provincie de hoogste bescherming bieden. De stilte- en duisternisgebieden staan op kaart 2 Kernkwaliteiten. De belangrijkste bronnen van lichthinder vallen onder de bevoegdheid van gemeenten (mevr. C. Scholten, provincie Drenthe).

Niet alleen vraagt behoud van donkerte aandacht, maar ook behoud van ruimte en rust. Met name in het Waddengebied zijn dit kernwaarden die beschermd moeten worden (groene organisaties). Het UNESCO Werelderfgoed Waddengebied wordt hier gemist (gemeenten DDFK). Bescherm (planologisch) de omgeving van het Woudagemaal, het Hooglandgemaal, het gemaal Dongeradiel en andere cultuurhistorische waterstaatswerken tegen ongewenste ontwikkelingen (waterschap).

- *Zijn er beleidsonderdelen die kunnen vervallen? Zo ja welke, en waarom?*

Reacties:

Natuur

- *Robuuster en veerkrachtiger maken van natuurgebieden t.b.v. goedkoper natuurbeheer, betere beleving en benutting, en versterking natuur. Welke ideeën en kansen zijn er?*

Reacties:

Het robuuste natuurnetwerk moet afgerond worden; multifunctionele verbindingen en faunapassages horen daarbij. Op deze manier kan de EHS, samen met de landschappelijke hoofdstructuur (Grutsk), de ruggengraat / kernkwaliteit voor mooi Fryslân vormen. Nieuwe plannen en ruimtelijke ingrepen kunnen meer natuur inclusief worden uitgevoerd. Indien schade toch onvermijdelijk is, moet natuurcompensatie worden gerealiseerd (groene organisaties). Aandacht voor EHS en waterhuishouding (dhr. M. Sterenberg). Natuurgebieden kunnen toegankelijker (dhr. P. Hulshoff; mevr. J. Westerink; dhr. B. Kloosterman, Wandelnetwerk Nederland). Via groene lopers zouden de grotere woonkernen verbonden moeten worden met natuur en landschap in de buurt (groene organisaties). Geef niet alles weg aan It Fryske Gea (dhr. B. Westerink).

Robuuste, omvangrijke natuur kan zichzelf in stand houden; het beheer daarvan hoeft bijna niets te kosten (Stichting Gaasterlân Natuerlân).

De bossen in Zuidoost Fryslân als onderdeel van natuur worden gemist (mevr. C. Scholten, provincie Drenthe).

De Friese Boezem vormt een groot aaneengesloten (multifunctioneel) natuurgebied. De provincie heeft het voornemen een lange termijn boezemvisie op te stellen. Besteed daarin ook aandacht aan de afname van natuur- en landschapskwaliteit van de oevers. Dit beïnvloedt de ruimtelijke kwaliteit en de beleving van de recreanten. De boezemvisie moet ook ingaan op het ecologisch inrichten en beheren van randzones van de meren. De uitvoering op korte termijn oppakken t.b.v. de doelstellingen van KRW, Natura 2000 en de EHS. Bij aanpassingen van provinciale vaarwegen liggen kansen om natuurvriendelijke oevers te realiseren. Dit is van belang voor de door de provincie vastgestelde waterkwaliteitsdoelen (waterschap).

Aanpak van verdroging moet niet alleen binnen de grenzen van Natura 2000 gebieden gebeuren. Aandacht voor bemestingsvrije zones en flexibel peilbeheer voor de boezem, en minder harde barrières tussen zoet en zout, dragen eveneens bij aan de Friese natuurkwaliteit (groene organisaties).

Ruimte voor natuur buiten de EHS is van belang voor goede gezondheid en drager van het waterbeheer als visitekaartje van Fryslân (groene organisaties). Aandacht wordt gemist voor nieuwe natuur en brakke natuur bij zoet-zoutovergangen/ binnendijks, zonder dat de agrarische sector de dupe wordt (gemeenten DDFK). Kennis over natuur (monitoring) is belangrijk. Via een online platform zou informatie over de natuur beschikbaar moeten zijn (groene organisaties).

- *Wat kunnen nieuwe inkomstenbronnen zijn voor natuurbeheer? Bijv. natuur als leverancier van biomassa (bio-base), of meer profiteren van recreatie. En wat doen we met kansrijke initiatieven van burgers en bedrijven om bij te dragen aan natuur in onze provincie?*

Reacties:

De provincie moet actief op zoek naar nieuwe verdienmodellen voor natuur. Door meer inzicht te geven in de economische waarde van de (ecosysteemdiensten van de) natuur, kunnen belanghebbenden worden aangesproken om de baten daarvan ook in het beheer van de natuur en het landschap te investeren; dit is een alternatief voor het blijven subsidiëren als publieke taak (groene organisaties; gemeenten DDFK). Wat doet de provincie als geen verdienmodellen gevonden worden? (gemeenten DDFK)

- *Wat betekent de nieuwe Wet natuurbescherming voor de provinciale visie op natuur?*

Reacties:

De PCLG heeft er in haar vergadering van 13-05-2016 op aangedrongen dat de projectleiders zich maximaal inzetten om de procesgangen van de Natuurvisie en de Omgevingsvisie op elkaar af te stemmen (PCLG).

De natuurverordening moet goed worden aangesloten op de doelstellingen van het natuurbeleid (Flora en Faunaverordening en soortenbeleid) (groene organisaties). Besteed meer aandacht aan natuur buiten de EHS (groene organisaties).

Beperk de faunaschade aan gewassen verder. Ganzenfoerageergebieden aanwijzen op vrijwillige basis en op locaties waar ieder jaar forse schades optreden (LTO Noord; LTO Noord afdeling Smallingerland). Stop de jagers. Er komen teveel woerden bij de eenden en te weinig vrouwtjes (mevr. M. Vedder).

Het zou mooi zijn als in de Friese Omgevingsvisie iets staat over Nationale Parken en belangen, zoals in de Drentse Omgevingsvisie. Dit geeft voor de toekomst een basis voor doorontwikkeling van Nationale Parken; hoe kunnen deze het beste worden benut? (mevr. C. Scholten, provincie Drenthe; gemeenten DDFK). De gemeenten DDFK voegen daar het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee aan toe.

Behoefte aan één integrale en duidelijke visie op natuur, met verbinding naar andere beleidsvelden; dit geldt ook voor weidevogelcompensatie. Provinciale doelen van natuur buiten EHS moeten duidelijk zijn; anders onderdeel laten vervallen (gemeenten DDFK).

- *Landbouw en Natuur in Balans: omschakeling naar een natuurinclusieve landbouw. Wat is hiervoor nodig?*

Reacties:

Net als bij Landbouw en landelijk gebied, zijn hier twee hoofdstromen herkenbaar:

Eenzijds: Voldoende schaalgrootte is van belang om te kunnen investeren in weidevogelbeheer e.d.; daar is een verdienmodel voor nodig. In het afwegingskader voor nieuwe natuurontwikkeling mag meer aandacht zijn voor het op waarde schatten en ondersteunen van de agrarische sector. Er is nog steeds geen goede definitie van natuurinclusieve landbouw. In heel Fryslân zitten bedrijven die willen inspelen op kansen voor natuurinclusieve landbouw; bied daar ruimte voor (LTO Noord; LTO Noord, afdeling Smallingerland).

Agrarisch natuurbeheer is de verbindende schakel tussen landbouw en natuur. Een betere afstemming daartussen is mogelijk. De collectieven kunnen hierin een actievare rol spelen. Ze kunnen gebiedsgericht en integraal werken aan groenblauwe doelen, samen met haar beheerders en gebiedspartners. Voor meer natuurinclusieve landbouw is een verdienmodel nodig, zodat een boer een andere weg dan schaalvergroting kan inslaan. Nagedacht moet worden over het weer verbreden van weidevogelbeheer om predatiedruk te spreiden en kansen voor weidevogels te vergroten (Noardlike Fryske Wâlden).

Anderzijds: De kerngebieden voor het weidevogelbeleid zijn te vrijblijvend. Heel Fryslân zou aan een basiskwaliteit moeten voldoen; daarnaast zijn er gebieden met nog meer bijzondere kwaliteiten. Binnen de agrarische bedrijfsvoering kan meer gedaan worden aan weidevogel stimulerende maatregelen. Denk aan kruidenrijk grasland, plas dras plekken, onbemeste botanische randen. De beloning/ bonus voor de agrariërs zou via een zuivelcoöperatie uitgereikt moeten worden en afhankelijk moeten worden gemaakt van het resultaat (groene organisaties; werkgroep omgevingsvisie FMF).

Extensivering van de landbouw is nodig i.p.v. agro-industrie; minder vermessing, verzuuring, verdroging en versnippering. Herstel van ecosysteemdiensten is nodig (Stichting Gaasterlân Natuerlân). Minder megastallen, minder mestinjectie, minder raaigras (trekt ganzen aan) (mevr. M. Vedder).

De noordelijke kleischil leent zich meer voor grootschalige landbouw. Het lege midden van Fryslân is geschikt voor extensieve/ biologische landbouw die ook meer gemengd is, incl. weidevogelbeheer e.d. (Stichting Poldermolen Het Lege Midden). Zie ook hiervoor, bij Landbouw en landelijk gebied.

Stimuleer en implementeer kleinschalige en biologische landbouw op de kleinschalige landbouwpercelen in NO Fryslân, in combinatie met recreatie en toerisme. Grootschalige landbouw kan dan in andere delen van Fryslân, waar dit wel past (mevr. C. Verbeek).

Zijn er beleidsonderdelen die kunnen vervallen? Zo ja welke, en waarom?

Reacties:

Water

- *Hoe kunnen de inrichting en bebouwing van gronden meer rekening houden met wateroverlast en overstroming? Bijv. door verhoogd te bouwen, of niet te bouwen in lage gebieden? Kunnen landbouwgronden meer water opvangen en meer rekening houden met watertekorten?*

Reacties:

Waterrobuust bouwen moet een uitgangspunt zijn in de Omgevingsvisie. Nieuwe bebouwing zal voldoende hoog moeten worden geplaatst. Bij de maatvoering van infrastructuur (bruggen, sluizen, aquaducten) zou niet uitgegaan moeten worden van het streefpeil van de boezem, maar van het peil bij extreme omstandigheden. Bij keuzes tussen optimaal ruimtelijke oplossingen en technische oplossingen, moet de ruimtelijke oplossing voorrang hebben. Geef zoekgebieden aan voor waterberging in natuurgebieden en maak afspraken met gemeenten over het bestemmen van de bestaande bergingsgebieden. Stem het provinciale beleid af op de uitvoeringsmaatregelen die het waterschap neemt ter voorkoming van wateroverlast in de boezem en de deelsystemen (waterschap).

Belangrijk is een goede borging van de uitkomsten van het Deltaprogramma in de Omgevingsvisie. Men wil meewerken aan meerlaagsveiligheid aan de hand van assets in de regio zoals beschreven in het Deltaprogramma, door inzet op bijv. circulaire waterakkoorden. Men gaat ook onderzoek doen naar de invloed van klimaatverandering op vervoerssystemen; gelet op koppeling tussen netwerken van rijk, provincie en gemeenten, is een integrale aanpak gewenst. Agendapunt: strandbebouwing op de Waddeneilanden (Rijkswaterstaat Noord Nederland).

Neem reserveringszones op voor de toekomstige dijkversterkingen, en voorkom ontwikkelingen die de toekomstige realisatie van gemalen bij Holwerd en/of Harlingen bemoeilijken. De normering van voormalige zeedijken dient samen met de provincie tegen het licht te worden gehouden (waterschap).

Behoud het bufferend vermogen van het Lauwersmeer voor veiligheid van burgers en achterland. Peilverhoging in het Lauwersmeer is ongewenst (LTO Noord). Agrariërs kunnen blauwe diensten leveren; het waterbeleid moet daarvoor ruimte geven. Een gebiedsgerichte aanpak heeft daarbij de voorkeur (Noardlike Fryske Wâlden).

Ook in stedelijke omgeving kan zorgvuldig ruimtegebruik bijdragen aan het opvangen van klimaatveranderingen. Daarvoor is ruimte nodig in stedelijke gebieden en zullen nieuwe functies daarop in moeten spelen, bijv. door voldoende hoog te bouwen. De (KRW)-doelen voor 'overige wateren' moeten in het kader van de Omgevingsvisie worden vastgesteld. Dit is een kans om in deze brede context ook gemeenten mee te laten denken over de functie van water voor de stedelijke omgeving (waterschap).

Er moet meer aandacht zijn voor het stedelijk waterbeheer i.r.t. wateroverlast bij zware buien. Het aandeel versteend oppervlak kan omlaag via bewustwording van burgers en communicatie (groene organisaties).

- *Hoe garanderen we de blijvende beschikbaarheid van schoon grondwater voor de drinkwaterwinning?*

Reacties:

De regionale zoetwatervoorraad kan worden vergroot door ingrepen die het watersysteem robuuster maken: meer infiltratie op de zandgronden, zelfvoorzienendheid van de Waddeneilanden, zoetwatervoorziening in stedelijk gebied, zandwinplassen als reservoir (waterschap).

Er is zorg over het halen van de waterkwaliteitsdoelen van de Kaderrichtlijn Water; hoe staat het in Fryslân daarmee? Hoge prioriteit en een voortvarende aanpak zijn nodig om de KRW doelen voor grond- en oppervlaktewater te halen (Milieudefensie Leeuwarden).

- *Innovatieve oplossingen op het gebied van waterveiligheid, zoals brede multifunctionele dijken en vooroeverontwikkeling. Wat is de beste manier om dit te stimuleren?*

Reacties:

Met name in/ nabij stedelijk gebied kunnen innovatieve oplossingen bijdragen aan duurzaam ruimtegebruik, zonder dat afbreuk wordt gedaan aan waterkerende functie. Stimuleren kan door: mee te denken over mogelijkheden voor dubbelgebruik van zeekeringen en ruimte er direct achter, minder rigide om te gaan met begrenzing bebouwd gebied, en financieel bij te dragen aan pilots (gemeente Harlingen). Niet alleen stimuleren, maar de opgave zodanig invullen dat de streek profiteert. Verder moeten de 'reserveringszones primaire waterkeringen' niet in bebouwd gebied liggen; dit geeft onevenredige belemmeringen. Kijk hier kritisch naar, ook in licht van multifunctionele dijk (gemeenten DDFK).

Voor kustverdediging via kweldervorming en multifunctionele dijk: zie voorstellen m.b.t. Afsluitdijk op weblog 123gedichten.wordpress.com (zeebastions) (dhr. H. Veenstra). Verzilting kan in toenemende mate een probleem of een kans worden. Ontwikkel een samenhangende aanpak, bijv. gericht op Noordoost Fryslân en via pilots en experimenten met o.a. zilte teelten (groene organisaties; gemeenten DDFK).

Hanteer voor de kust zoveel mogelijk een eenduidige lijn: herbevestigen gedachtengoed Nationale Visie Kust, belang kustonderhoud, dynamisch kustbeheer, noodzaak kennisontwikkeling voor toekomstige suppletie, en strategie 'zacht waar het kan, hard waar het moet' (Rijkswaterstaat Noord Nederland).

- *In beleid en maatregelen op diverse terreinen rekening houden met bodemdaling in delen van het veenweidegebied. Waar moet de nadruk op liggen? En wat kunnen de resultaten in de pilotgebieden Behouden Fryske veenweidewaarden hiervoor betekenen?*

Reacties:

Voer de Veenweidevisie uit op een wijze die toekomstperspectief biedt voor boeren in het gebied. Pas het generieke peil van -60 cm alleen daar toe waar het landbouwkundig kan en er geen alternatieven mogelijk zijn; sommige percelen liggen daarvoor te laag. Sowieso zijn schaderegeling en goed flankerend beleid nodig. Kleinere peilvakken met stuwen kunnen gewenst maatwerk leveren (LTO Noord; LTO Noord, afdeling Smallingerland).

De Veenweidevisie moet integraal onderdeel uitmaken van de Omgevingsvisie. De resultaten van het uitvoeringsprogramma dienen zoveel mogelijk te worden meegenomen (waterschap).

Het verdwijnen van veen in veenweidegebied heeft diverse nadelen. Een oplossing ligt in herstellen van buffercapaciteit van veen om zoet water te kunnen opslaan in tijden van extreme regen en zo een buffer te maken voor drogere perioden. Het is tijd voor een Deltaplan voor de Veenweidegebieden in Nederland, waarin deltaprogramma, waterschappen en provincies participeren in de vorm van gebiedsfonds. Met name waterschappen en provincies moeten hierin regie pakken. Het instrument ruilverkaveling kan worden ingezet. Ook de verhouding tussen alle maatschappelijke kosten en baten is van belang, denk aan Valuta voor Veen project dat bij peilverhoging bijdrage kan leveren (dhr. P. de Ruyter, met verwijzing naar zijn boek *Vloeiend Landschap* en artikel *Ruilverkaveling 2.0 voor weerbaar landschap*, in *Trouw*, 21 september 2016; Milieudefensie Leeuwarden).

- *Zijn er beleidsonderdelen die kunnen vervallen? Zo ja welke, en waarom?*

Reacties:

Laat de waterhuishouding van de provincie niet over aan het Wetterskip, maar formuleer eigen ruimtelijk beleid (dhr. M. Sterenberg).

Kan het huidige normenstelsel voor wateroverlast niet gebaseerd worden op een integrale ruimtelijke benadering? (waterschap)

Bodem en ondergrond

- *Hoe kan onderlinge afstemming van onder- en bovengronds gebruik gegarandeerd worden?*

Reacties:

- *Duurzaam bodemgebruik betekent dat de bodem een bijdrage kan blijven leveren aan maatschappelijke opgaven zoals productie van voedsel en biomassa (energie). Wie is aan zet?*

Reacties:

Het is gewenst om de mogelijkheden van een pluriform mestbeleid te verkennen om zo maatwerk te leveren. Bermgras, snoeiresten kunnen via bohkasi en andere technieken worden ingezet als bodemverbeteraar (humus) (Noardlike Fryske Wâlden).

De bodem- en waterkwaliteit zijn van groot belang voor een gezonde leefomgeving. Dit werkt door in biodiversiteit en in voedselproductie. Aandacht voor deze bodemkwaliteit is gewenst. Zorgvuldig omgaan met grondbewerkingen, gewasbeschermingsmiddelen, grondwaterpeil, drainage, en passende teelten dragen bij aan een goede bodemvruchtbaarheid en een actief bodemleven. Aandacht hiervoor in de Omgevingsvisie is gewenst (werkgroep omgevingsvisie FMF).

De veerkracht van het water- en bodemsysteem kan worden vergroot door de gebruikers van water en bodem te stimuleren meer ruimte te maken voor water en het bodembeheer te optimaliseren (meer capaciteit voor opvang water in natte en voor droge periodes) (waterschap).

- *Keuzes over het gebruik van de diepe ondergrond. Welke mogelijkheden voor olie-, gas-, en zoutwinning, geothermie, en opslag van stoffen en gassen? Onder welke voorwaarden?*

Reacties:

Winning van schaliegas, nieuwe gas- en oliewinning, en opslag van CO2 hebben nadelen; zie bijv. co2opslag.wordpress.com. Zorg dat de bodem/ ondergrond niet vervuult, dan hoef je ook niet te saneren; zo is ondergrondse opslag van kernenergie ongewenst. Zet in op duurzame energiewinning incl. opslagmogelijkheden van energie en op energiebesparing, dan hoef je ook geen CO2 af te vangen en op te slaan (H. Veenstra; dhr. H. van der Boorn, mevr. A. van der Boorn).

Geef meer aandacht aan de (negatieve) effecten van bodemdaling door gas- en zoutwinning in (Midden) Fryslân. Negatieve gevolgen van winning moeten vooraf geregeld zijn, bijv. via een compensatiefonds. Eigenaren van onroerend goed, mestkelders, en drainage moeten beter beschermd worden tegen schades (LTO Noord; LTO Noord, afdeling Smalingerland). Zijn belangen van gemeenten en burgers bij delfstoffenwinning voldoende gewaarborgd?; zie het Friese manifest hierover (gemeenten DDFK)

Beoordeel bij aanvragen voor nieuwe delfstofwinningen wat het effect daarvan is op de huidige functies. Voorkom grote technische ingrepen. Zorg voor compensatie van de afnemende functies, ook in het geval van bestaande, lopende concessies (waterschap).

Gaswinning in het Waddengebied is ongewenst vanwege natuur en werelderfgoedstatus (Stichting Poldermolen Het Lege Midden). Geen mijnbouwactiviteiten onder het Waddengebied (groene organisaties).

Geen delving/ winning in waardevol landschap NL Zuidwest Fryslân en Noardlike Fryske Wâlden (Noardlike Fryske Wâlden, Mar en Klif).

Pas op voor een niet constructieve discussie over diepe delfstoffen (VNO/NCW, MKB-Noord). Baseer een afwegingskader op objectieve feiten.

- *Onder welke voorwaarden kan winning van oppervlakedelfstoffen plaatsvinden?*

Reacties:

Beoordeel bij aanvragen voor nieuwe delfstofwinningen wat het effect daarvan is op de huidige functies. Voorkom grote technische ingrepen. Zorg voor compensatie van de afnemende functies, ook in het geval van bestaande, lopende concessies (waterschap).

- *Is uitbreiding van bestaande ontgrondingsplassen nog nodig en gewenst?*

Reacties:

- *Zijn er beleidsonderdelen die kunnen vervallen? Zo ja welke, en waarom?*

Reacties:

Overige reacties

Rol/ verhouding van overheid/ provincie

Opvallend is allereerst de verhouding tussen overheid en samenleving. Die kan meer gebaseerd zijn op vertrouwen, burgerparticipatie en medezeggenschap. Neem de signalen van burgers en ondernemers serieus en help hen ideeën te realiseren, bijv. door belemmeringen weg te nemen, mee te denken en te faciliteren. De overheid kan ook gebruik maken van ideeën van burgers en ondernemers bij het ontwikkelen van haar eigen plannen; dit zou dan aan het begin van het plantraject moeten gebeuren. Werk als overheid samen met partijen om problemen op te lossen en kansen te benutten. Als de overheid uitdraagt dat ze haar best doet voor mensen, dan willen burgers zich ook inzetten. E.e.a. vraagt wel om een helder provinciaal kader vooraf (mevr. M. Sleijt-Ellenbaas; dhr. G. Drogen; dhr. B. Westerink; mevr. M. Smit; dhr. B. Boehlé; Stichting Poldermolen Het Lege Midden; Stichting Wetterwâlden Bûtenfjild).

Provincie, gemeenten en bedrijfsleven moeten samenwerken. De provincie heeft hierbij een duidelijke rol: regisseren, reguleren, en aanjagen, ook van lokale en regionale processen, en financiële bijdrage, waar nodig met kaders vooraf. Er moet ruimte zijn voor flexibele uitvoering en besluitvorming vanuit ondernemersgerichte benadering (VNO/NCW, MKB-Noord). De provincie moet helder beleid formuleren en dit niet overlaten aan de gemeenten want die kiezen (terecht) voor hun eigen belang (dhr. M. Sterenberg).

De gemeenten Achtkarspelen, Tytsjerksteradiel, Smalingerland en Opsterland hebben in het ambtelijk overleg aangegeven in de Discussienotitie het onderwerp cultuurverandering en de andere rol die de overheden krijgen met de Omgevingswet te missen.

De vraag is of de gedetailleerde provinciale toetsing in de afgelopen jaren nog wel past bij de provinciale rol en taakopvatting (gemeenten DDFK).

Bij de uitwerking van natuur- en landschapsbeleid zou de provincie sterk moeten inzetten op de kracht van de participatiemaatschappij. De provincie moet inwoners blijven betrekken bij haar leefomgeving, en ruimte geven aan initiatieven van onderop voor natuur. Deze energie moet worden benut en er zou ingezet moeten worden op creatieve, gebiedsgerichte processen (groene organisaties).

Minder wet- en regelgeving is gewenst, en regels moeten beter aansluiten op de praktijk. Leg meer verantwoordelijkheid bij bedrijven en burgers, ook vanwege innovatie en vernieuwing; de overheid kan zich beperken tot faciliteren en het creëren van een gelijk speelveld via een helder kader (dhr. H. Kallenkoot, Plaatselijk Belang Oldeholtspade; De Federatie van Ondernemers in Leeuwarden). Beschermende maatregelen zijn alleen acceptabel voor maatschappelijk relevante zaken/ 'nutsvoorzieningen' die de markt zelf niet in stand houdt. Informatie over regelgeving en aanvraagprocedures moeten eenvoudig en toegankelijk zijn (De Federatie van Ondernemers in Leeuwarden). Stuur niet teveel, maar geef wel kaders mee om de gewenste kwaliteiten te bereiken. Biedt ruimte aan samenhangende activiteiten in de keten, denk meer in gebieden, en zoek synergie (Hiswa/ Recron, Horeca Nederland). Anderzijds: provincie en gemeenten dienen de regie te houden, regels te stellen en te handhaven. Anders treden ongewenste ontwikkelingen op ten koste van landschap, milieu e.d. (Milieudefensie Leeuwarden).

Meer samenwerking tussen gemeenten/ overheden bij het helpen van burgers, en meer vanuit een netwerkorganisatie (anonieme bezoeker; dhr. H. Kallenkoot, Plaatselijk Belang Oldeholtspade). Opereer vanuit de eigen taken en leer los te laten (J. Sijtsma). Wie bepaalt nu het beleid? Een helder kader van de overheid kan ook prima zijn, als er maar geluisterd wordt. Het Coalitieakkoord is echter niet duidelijk over de verantwoordelijkheden (Platform Fryske Monuminte-Organisaasjes).

Een organisch groeimodel is gebaat bij 'meebuigende' beleidskaders en afspraken die mogelijkheden bieden voor pilots, proefopstellingen en ruimtelijke ontwikkelingsscenario's (Stichting Wetterwâlden Bûtenfjild; gemeenten DDFK).

Bij een lange termijnvisie past ook de inzet van lange termijn instrumenten (LTO Noord).

Proces Omgevingsvisie

De tijdelijke popup kantoren kunnen mogelijk meer effect sorteren als deze sessies in bijv. de plaatselijke/ regionale bibliotheek zouden plaatsvinden. Fryslân beschikt over 45 bibliotheekvestigingen verdeeld over 5 werkgebieden/ regio's. Men bereikt ruim 20% van de bevolking en indirect zeker het dubbele aantal. In de organisatie ervan kan men medewerking mobiliseren. Dat geldt ook voor andere campagnes t.b.v. inspraak, betrokkenheid en bekendheid (dhr. H. Jonker).

Creëer condities waarin vakgenoten uit de provincie een volwaardige inbreng voor de Omgevingsvisie kunnen leveren. Voorbeelden: opzetten van een laboratorium (virtueel of fysiek), meedenk-vouchers/ financiële ruimte voor inzet expertise, vorming van een professionele denktank, advisering over specifieke onderwerpen of dilemma's (BugelHajema).

Wanneer in de Omgevingsvisie de aanduiding van de E- en F vaarwegen worden aangepast, dit graag overleggen met het Waterschap omdat deze verantwoordelijk is voor het beheer daarvan (waterschap).

Afstemming, of liever een provinciegrens overstijgende visie, met de Omgevingsplannen van aangrenzende provincies is van belang, vooral voor het Waddengebied en het IJsselmeer (groene organisaties).

De evaluatie wordt gemist van de doelstellingen uit het Streekplan, Verordening Romte en het Uitvoeringsprogramma ruimtelijke kwaliteit, erfgoed en landschap. De provincie geeft niet aan of het beleid voor ruimtelijke kwaliteit geslaagd is en of ruimtelijke kwaliteit al bereikt is. Het begrip ruimtelijke kwaliteit komt maar één keer voor. Zoek de passages op over erfgoed en beoordeel of die nog actueel zijn en de uitvoering ervan goed genoeg is; als dat niet zo is, kan het Platform Fryske Monuminte-Organisaasjes (PFM) om aanvulling vragen.

Gebiedsgerichte benadering

Integratie van thema's wordt duidelijk opgezocht. Zo zijn er meerdere initiatieven/ ideeën voor integrale gebiedsprojecten en gebiedsprocessen; bij Recreatie en toerisme zijn daar al enkele voorbeelden van weergegeven. Een integratieslag verder gaan:

- Integraal gebiedsontwikkelingsproject in het Riper Krite gebied (Lage Midden), door drie gemeenten (Opsterland, Smallingerland, Heerenveen; Opsterland als trekker). Voorbeeldgebiedsproject in veenweidegebied. Ligt tussen drie pilotgebieden van de Veenweidevisie en drie Natura 2000 gebieden in. Gericht op verbetering natuur, landschap, landbouw, recreatie, water en wonen/ zorg/ MKB (in samenhang meerwaarde bereiken). Commissie Streekagenda heeft middelen beschikbaar gesteld. Ook de provincie staat open voor cofinanciering. Het project wordt ingebracht in Europa Decentraal van het Nederlands Agentschap Europese regelgeving: kijken hoe regionale ontwikkelingen beter kunnen worden gefaciliteerd door Europese regelgeving (gemeente Opsterland);
- Gebiedsontwikkeling Koningsdiep/ de Nije Boarn. De Stichting Beekdallandschap Koningsdiep/ de Nije Boarn (particulier initiatief met bovenlokale ambitie) wil van onderop en in een open planproces invulling geven aan de transitie in dit gebied, vergelijkbaar met vorm en proces die zijn toegepast in Drentsche Aa. Het betreft een integrale visie voor de lange termijn, die een impuls moet vormen voor de economische vitaliteit van het gebied. Het gaat om water, landbouw, recreatie, leefbaarheid en wonen, natuur, landschap en cultuurhistorie. Wellicht kan worden aangesloten bij invulling van de pilot Veenweidevisie;
- Project Holwerd aan Zee, waarmee alle thema's raakvlakken hebben. Door in de Omgevingsvisie daarmee rekening te houden, kan een obstakelvrij project gecreëerd worden (dhr. Th. Broersma). Betrek daarbij ook de ontwikkeling van verblijfsrecreatie in Holwerd en omgeving; hier wordt nog onderzoek/ quick scan naar gedaan;
- Een sterke en gebiedsgerichte natuur- en landschapsvisie. Deze actief uitzetten bij lagere overheden en agrarische organisaties, en draagvlak voor creëren (mevr. C. Verbeek);
- In enkele Drentse gebieden komen veel verschillende kernkwaliteiten bij elkaar, zoals in het Drents-Friese Wold. De focus van de provincie Drenthe ligt hier op de samenhang van kernkwaliteiten. Prioriteit heeft een integrale provinciale advisering en inzet van provinciale middelen voor behoud en ontwikkeling van kernkwaliteiten. Voor een aantal gebieden zijn plannen en perspectieven opgesteld (mevr. C. Scholten, provincie Drenthe);
- Het Waddengebied, incl. de eilanden, vraagt bijzondere aandacht vanwege het specifieke karakter. Meer samenhang in beleid en beheer van het Waddengebied is gewenst, ook in samenhang met het IJsselmeer. Mijnbouwactiviteiten onder het Waddengebied passen daar niet bij (groene organisaties). Rijkswaterstaat Noord Nederland zet zich, samen met andere partners, in om activiteiten en waarden in Wadden goed op elkaar af te stemmen. Voor de Afsluitdijk werkt Rijkswaterstaat aan een bredere gebiedsaanpak.
- Ontwikkel een visie op integrale gebiedsgerichte uitvoering via een gebiedsproeftuin/ living lab. Het resultaat van een gebiedsproeftuin moet zijn:
 - een balans in uitwerking van verschillende opgaven; dit kan per gebied variëren;
 - ontwikkelen van instrumentarium/ gereedschapskist voor gebiedsgericht werken.

Het gaat om een praktische, uitvoeringsgerichte aanpak, die zoveel mogelijk is gericht op de bestaande opgaven/ ambities in een gebied. Dit betekent dat wordt aangesloten op projectideeën en initiatieven die al in een gebied leven, dus samen met de mensen in een gebied; soms volstaat het aangeven van een kader waarmee een gebied zelf aan de slag kan. Kijk daarbij breed: naast natuur-, water-, en landschapsopgaven gaat het ook om cultuur, leefbaarheid etc. In de gebiedsproeftuin wordt onderzocht wat de mogelijkheden zijn van verdienmodellen, burgerinitiatieven, samenwerken, regie, natuurdoelen, onderwijs en innovatie (thema's die zijn voortgekomen uit de natuurtop van 22-1-2016). De resultaten van de proeftuin zijn bedoeld om zelf van te leren en om door te geven aan andere gebieden. Studenten en lectoraten van opleidingen in Fryslân brengen kennis in en onderzoeken vragen. Laat mensen hierbij goed zien wat de feiten zijn en op welke veranderingen wordt gereageerd (partners van de natuurtop; gemeenten DDFK).

Het is nog onduidelijk op welke wijze het integrale karakter van de Omgevingsvisie en de daaruit voortvloeiende Omgevingsverordening vorm krijgen. Het is wenselijk te bepalen dat bij ruimtelijk relevante ontwikkelingen het beleid in de Omgevingsvisie wordt geactualiseerd (gemeenten DDFK).

Ook is gewezen op de vraag hoe we (opgaaf gerichte) gebiedsontwikkeling realiseren. Gewenst is een aanpak waarin alle stakeholders in het gebied aan tafel zitten, en een lange termijn visie ontwikkeld en uitgevoerd wordt i.p.v. de 4-jaarstermijn van de politiek (mevr. L. Büller, lid van Stichting Beekdallandschap Koningsdiep/ de Nije Boarn).

Overig

De nationale belangen in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte dienen terug te komen in de provinciale Omgevingsvisie. Baggerslib hergebruiken i.p.v. terugstorten in zee; slib uit Waddenzee zou gebruikt kunnen worden voor ophogen landbouwgrond en landbouwstructuurverbetering, dit vraagt ruimte op het vaste land (bedrijfsterrein, landbouwgrond). Wat betekent Holwerd aan Zee voor bereikbaarheid Ameland? Wat is invloed van diverse recreatieve waddenprojecten incl. infrastructuur voor onderhoud dijken en wegen? Wil provincie meewerken aan uitbouwen van tankstations en overige rustplaatsen met extra voorzieningen (winkels, restaurants e.d.)?; dit om kosten te besparen en verloedering tegen te gaan; voorbeeld is parkeerplaats aan Tjeukemeer uitbreiden met horeca en aanlegplaats voor bootjes (Rijkswaterstaat Noord Nederland; gemeenten DDFK noemen ook hergebruik baggerslib).

Gelet op de ontstaansgeschiedenis wordt gepleit voor het bijstellen van de criteria van het Waddenfonds zodat ook ruimtelijke projecten in Dantumadeel en Tytsjerksteradiel kunnen worden gehonoreerd (Stichting Wetterwâlden Bûtenfjild).

HBO onderwijs en universitair onderwijs vormen een belangrijke stimulans voor hoogwaardige werkgelegenheid. Stenden/NHL en Wetsus zijn hierbij positieve ontwikkelingen. Initiatieven moeten omstandigheden vinden om hier door te kunnen groeien. Het is een goede strategie om vanuit een satelietvestiging door te groeien naar een volwaardige universitaire vestiging in Leeuwarden (De Federatie van Ondernemers in Leeuwarden).

Gemist worden aandacht voor zorgtoerisme, wellness, bezinningstoerisme, natuur- en landschapskunst, eco- en cultuurtoerisme, kansen voor kennistoerisme. De provincie kan onderwijs en kennisprogramma's, samen met onderwijs- en kennisinstellingen, stimuleren; vooral bij duurzame energie (gemeenten DDFK).

Er komen teveel bosschages langs meren; dit is niet goed voor het landschap, en voor weidevogels want dit trekt roofvogels aan (Stichting Poldermolen Het Lege Midden).

Zorgen over Franeker bos; dit wordt heel ondeskundig onderhouden (mevr. N Schaap; dhr. R. Venema).

Aandachtspunt is de netheid van de buurt. Als Caparis de perkjes schoffelt, waarom nemen ze het groen tussen de tegels dan niet mee? (twee bewoners van Sickengaoord).

Zwerfvuil (in Dokkum) is vooral in de buurt van scholen te vinden (anoniem).

Overleggen gemeenten: een impressie

De gemeente Leeuwarden heeft het initiatief genomen voor een gezamenlijke aanpak bij het opstellen van de provinciale Omgevingsvisie. De aanleiding voor dit initiatief is o.a. een financiële handreiking van het Rijk als aanmoediging van een vernieuwende aanpak waarin samenwerking en efficiencyvoordelen voorop staan.

Een minimumvariant is dat gemeenten en provincie in het proces van de provinciale Omgevingsvisie gezamenlijke stappen zetten; dit biedt procesvoordelen (geen zaken dubbel doen) en draagt bij aan inhoudelijke afstemming tussen provincie en gemeenten.

Een hogere ambitie is de variant waarin samenwerking ook moet leiden tot gezamenlijke uitgangspunten of zelfs het vaststellen van een gezamenlijk Koersdocument. Mogelijk kunnen provincies en gemeenten op 80% van de thema's tot een gezamenlijke koers/ bouwsteen komen; de overige 20% waarover verschillen van inzicht of opvatting bestaan, kunnen dan afzonderlijk worden benoemd. De gemeenten kunnen op basis van een gemeenschappelijke koers/ uitgangspunten vervolgens zelf hun Omgevingsvisies opstellen en vaststellen.

Ook de provincie hecht zeer aan een goede afstemming en samenwerking met de Friese gemeenten: zij staat daarom open voor dit initiatief en heeft de gemeenten het aanbod gedaan om in dit proces samen op te trekken.

De gemeente Leeuwarden heeft het initiatief vervolgens breder getrokken en hierover overleg gehad met andere gemeenten. Het VFG portefeuillehoudersoverleg Ruimte en Wonen heeft in haar vergadering van 25 mei 2016 ingestemd met een gezamenlijke aanpak voor de Omgevingsvisie; hierbij wees men op het borgen van het integrale karakter, het vooraf zorgen voor dezelfde verwachtingen bij partijen, samen optrekken en daarna regionaal invullen. De VFG zou namens alle gemeenten een brief aan de provincie sturen met daarin haar aanbod voor een aanpak. Deze VFG-brief heeft de provincie inmiddels ontvangen.

Het voorstel voor een gezamenlijke aanpak is in de popup-kantoren besproken met ambtenaren van de gemeenten in de betreffende regio. Van deze ambtelijke overleggen zijn verslagen van gemaakt. Een impressie van het algemene beeld dat naar voren is gekomen:

- De gemeenten staan positief tegenover een gezamenlijke Friese aanpak/ proces, met behoud van eigen verantwoordelijkheden. De voordelen hiervan onderkent men;
- Men wil wel voldoende ruimte houden voor de invulling van eigen beleid voor onderwerpen die op gemeentelijk niveau spelen. De gemeente Fryske Marren gaf aan dat een bijdrage aan het provinciale proces pas geleverd kan worden nadat burgers input hebben kunnen leveren. De gemeente Heerenveen wees op het zien te voorkomen van een top-down benadering; ze stelt voor om meer aan marketing te doen dan aan communicatie, en om dit gezamenlijk te doen. De gemeente Sudwest Fryslân benut omgevingsmanagers die met de voeten in de gemeenschap staan; hiervan kan gebruik worden gemaakt;
- De ambitie om te komen tot een gezamenlijk Koersdocument, is mooi maar ook hoog; sommige gemeenten twijfelden of dit haalbaar is vanwege het verschil in detailniveau en mogelijk uiteenlopende belangen en onderwerpen. Hoe meer dit op hoofdlijnen gebeurt, hoe gemakkelijker dit zal zijn. De gemeente Sudwest Fryslân noemde als optie om per gemeente zelf het net op te halen (de provincie zit daarbij) en de resultaten in een gezamenlijk document te zetten;
- Meerdere gemeenten zijn nog niet bezig met een Omgevingsvisie. Men wil de vrijheid hebben om gezamenlijke uitgangspunten en evt. een gezamenlijk Koersdocument op eigen tempo door te vertalen naar hun eigen Omgevingsvisie;
- De Waddengemeenten hebben erop aangedrongen om in het vervolgtraject meer rekening te houden met de eilandersituatie op diverse terreinen. De provincie moet dit zelf ook oppakken. De Waddenregio verdient in de Omgevingsvisie een herkenbare plek. Gemeenten en provincie zouden ook meer samen op kunnen trekken bij bepaalde onderwerpen, zoals delfstoffenwinning; de samenwerking bij de Omgevingsvisie biedt hiervoor een kans.

Voor en na de zomervakantie heeft vervolgoverleg plaatsgevonden tussen provincie en een groep van gemeenten. Afgesproken is dat een kerngroep van gemeenten en provincie een gezamenlijke aanpak verder uitwerkt en daarbij de consequenties voor het proces aangeeft.

Bouwstenen

De groene organisaties pleiten ervoor jongeren nadrukkelijk te betrekken bij de Omgevingsvisie (bijv. via een jongerenpanel) en bieden aan daar een rol in te spelen. Daarnaast wil men bij de uitwerking van de diverse bouwstenen de achterban (60.000 mensen) van de groene organisaties actief benaderen.

Rijkswaterstaat wil een overleg inplannen om belangen die er zijn op de Wadden, Waddeneilanden, hoofdwegen en hoofdvaarwegen te verkennen als input van Rijkswaterstaat voor de Omgevingsvisie (Rijkswaterstaat, dhr. R. Pool). Dit overleg is op 27 juni 2016 gepland; daarna heeft Rijkswaterstaat een reactie ingediend, die is verwerkt in dit Verzameldocument.

Evt. bouwsteen over luchtvaart (dhr. S. Slotegraaf, FUMO).

Meewerken aan een bouwsteen voor uitwerking van het recreatieve planidee It Fryske Paradyske ten zuiden van Drachten aan de A7 (Landschapspark Dreamshape-Drachten) (H. Veenstra).

Bouwsteen landbouw (LTO Noord, LTO Jongeren, Gebiedscollectieven; LTO Noord, afdeling Smallingerland; Nederlandse Akkerbouwvakbond)

Bouwsteen natuur inclusieve landbouw op een integrale wijze; living lab, verdienmodellen, experimenteerteerplek (groene organisaties).

Bouwsteen integraal gebiedsontwikkelingsproject Riper Krite gebied (gemeente Opsterland).

Uitwerking vertaalslag Grutsk naar gemeentelijk niveau en burger(initiatieven) (groene organisaties)

Bouwsteen bodem en ondergrond (H. Veenstra)

Bouwsteen diepe delfstoffen (Vermillion)

Bouwsteen dorpsstyliste (mevr. H. Joostema Greidanus).

Bouwsteen de Pier van Wierum (dhr. W. Luyks).

Bouwsteen windenergie (Noordenwind, dhr. A. van Weperen; Vereniging van windturbine-eigenaren in Fryslân).

Bouwsteen voor kleine windturbine (ashoogte 15 m) bij agrarische bedrijven (A. Talsma).

Bouwsteen biodiversiteit, duurzaamheid/ milieu (mevr. M. Vedder).

Bouwsteen voor meer leefbare provincie voor mens, dier en plant (dhr. M. Wesselius; dhr. C. Wassenaar).

Stichting Gaasterlân Natuerlân wil graag bespreken hoe ze hun gedachtegoed kunnen concretiseren in de omgeving (mevr. M. Lodeweges, secretaris SGN).

De directeur van De Centrale BV heeft verzocht om een gesprek over de plek van het regionale pdv/gdv winkelcluster van Fryslân in de Omgevingsvisie; dit vindt plaats na de zomer in het kader van de behandeling van het thema 'Wonen, werken en voorzieningen'.

Van Hall Larenstein, (mevr. D. Keizer-Mastenbroek; contactpersoon mevr. W. Mossink): verneemt graag of bepaalde programma's en projecten opnieuw landen in de Omgevingsvisie (o.a. veenweide, Potmarge, Ecommunity park Oosterwolde, Holwerd aan Zee, Potato Valley, Better Wetter, natuurinclusieve landbouw, verzilting en zilte teelt, vismigratie); wil graag een gesprek aangaan over wat de hogeschool kan betekenen in vervolgetraject Omgevingsvisie).

Bouwsteen gezondheid, landschap(historie), openbaar vervoer (mevr. M. Carolus).

Bouwsteen voor IJsselmeer(visie) (dhr. A. Doedel, Stichting Costa).

Bouwstenen voor evaluatie van doelstellingen uit Streekplan, Verordening Romte en Uitvoeringsprogramma ruimtelijke kwaliteit, voor integratie van ruimtelijke kwaliteit, en voor herbestemming (Platform Fryske Monuminte-organisaasjes); het gaat dan om het uitwerken van agendapunten tot bouwstenen voor het Koersdocument.

Bouwstenen voor diversiteit en leefbaarheid onder één adagium: behoud van context incl. daaraan verbonden integraliteit; de overkoepelende basis hiervoor is Grutsk (Steunpunt Monumentenzorg Fryslân, deel uitmakend van Koöperaasje Doarpenlân).

Bouwsteen voor OV in combinatie met fiets, waarbij Fryslân goed aansluit op Randstad en regio Hamburg (dhr. W. van Gessel).

Bouwsteen over versterking lokale en provinciale politiek (dhr. B. Boehlé).

Bouwsteen over ontwikkeling bedrijfsterreinen en goede infrastructuur voor wandelen en fietsen (dhr. H. Nieuwenhuijsen).

Bij onvoldoende trekkers voor een bouwsteen wandelnetwerk, wil dhr. B. Kloosterman overwegen om trekker te worden (dhr. B. Kloosterman, Wandelnetwerk Nederland).

Bouwsteen voor een visie op integrale gebiedsgerichte uitvoering via een gebiedsproeftuin (partners Natuurtop). De groene organisaties herhalen dit in hun reactie, en stellen voor om daarbij de een aantal gebieden als voorbeeld te gebruiken: het Butenfjild, het Koningsdiep en Grou en omgeving.

Uitwerken van thema's binnen de bouwstenen: donkerte, omgevingskwaliteit, natuur, economie, klimaatakkoord, energieopgave en consequenties daarvan voor de fysieke leefomgeving (groene organisaties) (zie ook bijlagenotitie).

Bouwsteen voor regioperspectief Wetterwâlden (Stichting Wetterwâlden Bûtenfjild, waarin 15 dorpen zich verenigd hebben; zie bijlagenotitie).

Bouwsteen ontwikkelingen mobiliteit in de toekomst (Vereniging van Dorpsbelangen Veenwouden ca.).

Bouwsteen leefbaarheid, landbouw, recreatie, wonen en werken (dhr. H. Kallenkoot, Plaatselijk Belang Oldeholtpeade).

Bouwsteen voor het verankeren van veiligheid en gezondheid in de Omgevingsvisie met het oog op de kwaliteit van de fysieke leefomgeving (Veiligheidsregio Fryslân).

Bouwsteen voor (opgaaf gerichte) gebiedsontwikkeling trekken (mevr. L. Büller, lid van Stichting Beekdallandschap Koningsdiep/ de Nije Boarn).

Bouwsteen Holwerd aan Zee (dhr. Th. Broersma). Indien gewenst kan men een presentatie geven over het project Holwerd aan Zee in het projectbureau of provinciehuis.
Uitwerking van een bouwsteen trekken (BugelHajema).

Bouwsteen Shared Space (dhr. P. de Haan van het Kenniscentrum Shared Space, NHL Hogeschool Leeuwarden).

Meewerken aan een bouwsteen (dhr. M. Sterenberg).

Meewerken aan bouwsteen voor de Noordelijke Lustwarande (mevr. E. van der Laan).

Bouwsteen water gezamenlijk met de provincie uitwerken, met daarin o.a. aandacht voor waterrobuust bouwen, zwemwatervisie, grondwatervisie, boezemvisie (Wetterskip Fryslân).